

OBZORJA

LETO 1938

ŠTEV. 1—2

REVIJA ZA LEPOSLOVJE UMETNOST IN PUBLICISTIKO

VSEBINA

UVODNA BESEDA — Ivan Dornik: OB SESTDESETLETNICI OTONA ZUPANCICA — Ivo Šorli: OČETOVA SENCA, MATERINO SONCE — Janko Samec: JESEN OB DRAVI — Ivan Potrč: ČRESNJE — Ruža Lucija Petelinova: V GOZDU — Ferdo Godina: ŽENIL SE BO — Božo Vodušek: JUTRO DOLŽNOSTI — France Vodnik: O LITERARNI KRITIKI — Anton Novačan: MISLI — Vinko Žitnik: ELEGIJA — Jože Kerenčič: ZEMLJSKI ODNOSI V JERUZALEMSKIH GORICAH — Ruža Lucija Petelinova: OGNJI — Radivoj Rehar: NEZNANEMU — Dr. Vladimir Murko: NAŠE KREDITNO GOSPODARSTVO POGOJ ZA GOSPODARSKO OSAMOSVOJITEV — Janko Samec: ROMAM SKOZ NOČNI MRAK — Fr. Tavčar: K VPRASANJU BODOČEGA DENARNEGA SISTEMA — Vinko Žitnik: ŽEJNA — Štefan Kovač: GOSPODARSKE IN SOCIALNE RAZMERE V PREKMURJU — Dizma: EPITAF LEVSTIKU, OB PESNIKOVEM ODLIKOVANJU — PREGLED — OCENE

Revija „OBZORJA“

izide dvanajstkrat na leto.

Naročnina znaša za vse leto din 100'—, za pol leta din 50'—, za vsak mesec din 9'—; za dijake za vse leto din 84'—, za pol leta din 42'—, za vsak mesec din 7'—.

Uredništvo in uprava v Mariboru, Kopališka ulica 6. Dopisi naj se pošljajo uredništvu „Obzorij“, Maribor, Kopališka ulica 6.

Revija se naroča ali reklamira pri upravi.

Revija je glasilo mariborskega Umetniškega kluba. Urejata jo prof. dr. Vladimir Kralj in prof. dr. Ivan Dornik, oba v Mariboru.

Zalaga, izdaja in tiska Mariborska tiskarna d. d. v Mariboru.

Za uredništvo, izdajateljstvo in tiskarno odgovarja ravnatelj Stanko Detela v Mariboru.

SPOROČILA UPRAVE:

Pošiljamo na ogled in naročbo dve zaporedni številki „Obzorij“ (v enem zvezku). Prilagamo naročilnico, prospekt in položnico.

Kdor revije ne namerava naročiti, naj jo vrne najkasneje v teku petih dni, sicer ga smatramo kot interesenta in naročnika na revijo ter mu bomo zagradelj poslali tudi naslednje številke naše revije.

Vsakdo naj se poljubno odloči za način plačevanja naročnine, bodisi celoletno, polletno ali mesečno.

Vse, ki smo jim poslali revijo na ogled, prosimo, naj jo pokažejo tudi svojim znancem in prijateljem ter nam sporočijo naslove novih reflektantov nanjo.

Važno je, da nam sporočite in napišete čitljivo ime in popoln naslov z navedbo pošte.

Pridobivajte nove naročnike! Ne zavržite položnice. Poslužite se priložene položnice poštnege čekovnega računa št. 11.787 „Mariborske tiskarne d. d., Maribor“ s pripisom na srednjem delu (sporočilu) zgoraj „Obzorja“. Kdor položnico izgubi, lahko dobi pri vsaki pošti golico položnice za 25 par, ki jo je treba samo ustrezajoče izpolniti.

Prva in druga številka „Obzorij“ sta se radi različnih tehničnih ovir zakasnila, tretja in četrta izideta v prvi polovici maja, potem pa bosta uredništvo in uprava skrbela, da bo izhajala revija v redu in točno. Naročniki pa naj neljubo zakasnitev oprostite.

CENIK INSERATOV:

Cela stran velja din 800'—, pol strani din 400'—, četrt strani din 200'—. Mali oglasi: beseda din 1'—, najmanjši znesek din 20'—.

OBZORJA

REVIJA
ZA LEPOSLOVJE
UMETNOST
IN PUBLICISTIKO

Urejujeta
DR. VLADIMIR KRALJ
IN DR. IVAN DORNIK

Letnik I.

Maribor 1938

č. 98560

Č 98560

030023759

Tisk Mariborske tiskarne d. d., Maribor

Kazalo

	Pesmi	Stran
Anton Debeljak :		
Kukavica v snegu		91
Dizma :		
Epitav Levstiku		48
Ob pesnikovem odlikovanju		48
Josef Hora — dr. Tine Debeljak :		
Krila		433
Máchovo jezero		452
Anton Novačan :		
Pismo z doma		321
Egiptovska Slovenka		329
Ruža Lucija Petelinova :		
V gozdu		13
Ognji		31
Radivoj Rehar :		
Neznaneu		32
Pesem sedanjosti		90
Hans Welack		98
Franjo Roš :		
Materinski dan 1938		285
Po starih potih		387
Branko Rudolf :		
V naravi		137
Želje		153
Dobra noč		201
Na Hvaru		273
Kritiku		302
Norveška		369
Nekdo me ima rad		380
Utrinek iz mladosti		417
Nekaterim rojakom		418

Janko Samec:

Jesen ob Dravi	8
Romam skoz nočni mrak	37
Pomlad v Slovenskih goricah	70
Bog	91
Poldanska pokrajina	95
Jutro	143
Nočni izprehodi	154
Balada o grešnici Mariji	201
Pesnik in dete	219

Božo Vodušek:

Jutro dolžnosti	20
---------------------------	----

Cvetko Zagorski:

Poletne noči	322
Srečku Kosovelu	453

Vinko Žitnik:

Elegija	26
Žejna	42

Oton Župančič:

Generalu Maistru	5
----------------------------	---

Pripovedništvo**Ferdo Godina:**

Ženil se bo	14
-----------------------	----

Anton Ingolič:

Ugasle oči	138
----------------------	-----

Milan Kajč:

Ivan Šebjanič	92
-------------------------	----

Jože Kerenčič:

Zgodba o Trjuku	323
---------------------------	-----

Frida Kovačeva:

Črtica iz Prekmurja	331
-------------------------------	-----

Miško Kranjec:

Stari Doboš	65
Liza	274

Ivan Potrč:

Črešnje	9
Imel sem ljubico	71
Prva srečanja	144
Klanfar Karel bi naj se oženil	233
30 + 20 = 50	286

Martin Krepek	370
Andraševih pet	419
Dr. Ivo Šorli:	
Očetova senca, materino srce	7
Razprave, eseji in poročila	
B. Borko:	
Na Jonskem morju	155
Ivan Bratko:	
Južnovzhodna Evropa, njen gospodarski ustroj in razvoj	175
Gibanje cen in naše kmetijstvo	303, 351, 388
Dragotin Cvetko:	
Sodobna slovenska glasba	220
Med Ašem in Jasino	296
Nova Evropa?	344
Dr. Tine Debeljak:	
Josef Hora	445
Janko Glaser:	
Tiskovne pomote v Župančiču in še kaj	52
Dr. J. A. Glonar:	
Gottfried Keller v slovenščini	262
Še dve, tri o naših „tujkah“	405
Jože Kerenčič:	
Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica 27, 118, 181, 225, 312, 362, 401, 454	
Štefan Kovač:	
Gospodarske in socialne razmere v Prekmurju	43
Marjan Kozina:	
Za novimi izpodbudami	104
Dr. Vladimir Kralj:	
Dve kmečki drami iz Prelekije (Potrč Kmetija Kuflove)	381
Dr. Vladimir Murko:	
Naše kreditno gospodarstvo pogoj za gospodarsko osamosvojitev	33
Pozabljeni vrednostni papirji	113
Jože Petrič:	
Nekaj misli k agrarnemu vprašanju	189
Branko Rudolf:	
Nekaj besed o narodnih pravljicah	408
Dr. A. Slodnjak:	
Ivan Cankar	434

Fr. Tavčar:

K vprašanju bodočega denarnega sistema	38
Ali smo že preboleli gospodarsko krizo?	159

Ing. I. Teržan:

Kmetijstvo in industrija	169
------------------------------------	-----

France Vodnik:

O literarni kritiki	21
Kriza in obnova gledališča	99
Od „Težakov“ do „Kapitanovih“	333

Kulturni obzornik

A. B—r:

Razstava slovenskega celjskega tiska	249
--	-----

Božidar Bajuk:

Pregled glasbenega življenja v Mariboru v pretekli sezoni	58, 112
Mariborsko glasbeno življenje v letošnjem letu	232

Dr. Radovan Brenčič:

Mariborska opera	126
----------------------------	-----

Dr. Ivan Dornik:

Ob šestdesetletnici Otona Župančiča	3
Jovan Dučić o pesništvu	129

F. K. Kos:

Nekaj vtisov z razstave italijanskega portreta	130
--	-----

Dr. Vladimir Kralj in dr. Ivan Dornik:

Uvodna beseda	1
-------------------------	---

Dr. Vladimir Kralj:

Dr. M. Šnuderl: „Lopovščine“	195
Literarni večer	196
Mariborsko gledališče v l. 1937-38	237

Lino Legiša:

Literarni večer	244
---------------------------	-----

Ksaver Meško:

Beseda pri Župančičevem večeru v Celju	49
--	----

Anton Novačan:

Misli	26
-----------------	----

F. Šijanec:

Razstava „Brazda“	192
Rista Savina opera „Matija Gubec“	245
Glasbeno-pevski večer	246

Razstava celjskih likovnih umetnikov	251
Prva reprezentativna razstava slovenskih likovnih umetnikov v Mariboru	253
M. Šnuderl:	
Kako so Podlimbarskemu — Fr. Maslju — vzeli herojstvo	57
Mirko Jelušič	58
Ivo Šorli:	
Josip Murn	96
Ocene	
Dr. Ivan Dornik:	
Fran Ramovš in Milko Kos, Brižinski spomeniki	63
Vasa Stajić, Odabrani stihovi Lukijana Mušickog	136
Dr. Andrej Gosar, Gospodarstvo po načrtu, njegove naloge in problemi	464
Janko Glaser:	
Ruža Lucija Petelinova, Žaromil	197
J. K.:	
Joseph Yourtchitch, Georges Koziak, Janissaire Slovène	319
Vito Kraigher:	
Vinko Möderndorfer, Slovenska vas	461
Dr. Vladimir Kralj:	
Franc Lipah, Gledališke zgodbe	416
Lino Legiša:	
Marja Borštnikova, Razvoj in pomen Aškerčeve socialne miselnosti in socialne pesmi	413
Gustav Šilih, Beli dvor	414
Radivoj Rehar:	
Knjige Mladinske Matice	199
Wl. St. Reymont, Komedijska	271
France Vodnik:	
Silvin Sardenko, Izbrane pesmi	61
Stanko Cajnkar, Potopljeni svet	133
Alojz Gradnik, Večni studenci	267
Ludvik Mrzel, Bog v Trbovljah	269
Narte Velikonja, Besede	317
Feliks Timmermans, Flamska zemlja	367
Popravki	133, 368, 418

„Obzorja“ so po dolgi vrsti let prva širše zasnovana slovenska revija, ki ne izhaja v središču, marveč na obodu našega narodnega ozemlja. Uredništvo nove revije se zaveda usode, ki so jo doživljale naše obodne revije v bližnji in daljni preteklosti. Porojene iz osebnega častiljublja ali celo iz kljubovalnosti do kulturnega delovanja v narodnem središču, so ob tedanji kulturni nerazvisti naših obrobni pokrajin nujno postale zatočišče leposlovnih in publicističnih začetnikov, propovedujoč pri tem ideje, ki jih je bil kulturni razvoj v središču že daleč prehitel. Uredništvo „Obzorij“ se zaveda, da mora kulturna revija temeljiti na stvarnejših razlogih, nego sta osebna ali trgovska podjetnost; da jo mora ustvariti samo živa, dejanska potreba, ki jo občuti ne le ta ali oni posameznik, marveč kulturno občestvo nekega pokrajinskega središča, ki ve, da bi zagrešilo nepopravljivo kulturno zamudo, ako bi ravnalo drugače. Naše severno-vzhodne pokrajine Podravje, Vzhodni Štajer, Prekmurje so po svojih gospodarskih, upravnih in prometnih stikih razmeroma oddaljene od našega narodnega središča. To oddaljenost čutimo tudi v kulturnih zvezah, ki žal niso tako krepke in žive, kot bi pričakovali po tolikih letih skupnega življenja. In vendar je prav na našem severovzhodu ogromen še neizčrpan moralni kapital, ki ga ne smemo puščati vnemar. Zato je treba Maribor kot drugo slovensko mesto v kulturnem pogledu trdneje povezati z njegovim prirodnim zaledjem ter tako smiselno dopolnjevati delovanje središča.

Čas za kulturno revijo v Mariboru je danes ugodnejši, kot kdajkoli prej. Za neuspešnih literarnih poskusov na severno-vzhodnem obodu našega ozemlja se je razvijala literarna tvornost naših osrednjih pokrajin v živi, zmagoslavni rasti. Naš severovzhod pa je bil tisti čas še brez leposlovnega glasu, moreč se v vročičnem spanju z narodnim odpadništvom in ilirštvom. Bilo je treba narodne svobode, da so se te pokrajine vzdramile iz stoletne letargije, da je v umetniškem pogledu navidezno nenadarjeni del našega naroda izpovedal svoj umetniški kredo, razkril svoj svojstveni umetniški obraz. To čudežno prebujenje je doživela naša kulturna javnost danes pred nekaj leti. V času, ko se je artistično-formalna tvornost naših osrednjih pokrajin, kot je podoba, vsaj za nekaj časa upehala, je pričela vrsta nadarjenih pripovednikov z vzhoda pisati svojo socialno prozo, prvo res realistično prozo v našem leposlovju. Tem mladim pisateljem bo veljala v prvi vrsti

skrb nove revije, njihovim umetniškim vizijam o moralni, socialni in narodni stvarnosti našega obodnega naroda bodo posvečala „Obzorja“ čuječo pozornost.

Enako bo uredništvo v svojem publicističnem delu navajalo bralce k stvarnemu dožemanju naše moralne, socialne in gospodarske resničnosti. Pereča vprašanja našega narodnega življenja bo obravnavala revija v njihovi zgodovinski vzročnosti, s stvarnostjo, ki je ne bodo kalile dnevne strankarske strasti. Pri tem bo revijo vodilo načelo popolne svobode svetovnega nazora, v kolikor bo ta v konkretnem primeru v skladu s koristmi našega naroda kot posebne kulturne individualnosti.

V vednosti vseh okoliščin, ki so pred 20. leti odločale in odločile našo narodno samostojnost, bo zagovarjala revija ideje zapadne demokracije, svobodo narodnega samoodločevanja na vseh področjih državnega in meddržavnega življenja, zavedajoč se, da smo ob teh idejah pred leti kot narod vstali in da z njih zatonom v Evropi kot narod tudi umremo. Dosledno s tem bomo na oprezu pred vsemi ideološkimi pokreti z desne in leve, v katerih vidimo sodobne oblike svetovnih imperializmov, ki za male narode kot smo mi nimajo prostora na božjem soncu.

Urejevanje kulturne revije pojmuje kot službo narodu, v obrambi njegovih pravic in svetinj. Zato vabimo vse one, ki soglašajo z našimi smernicami, da nas podprejo v našem stremljenju.

Za uredništvo:

dr. Vladimir Kralj dr. Ivan Dornik

Ivan Dornik

Ob šestdesetletnici Otona Župančiča

Ob Župančičevi šestdesetletnici se spomnimo besed, ki jih je pesnik povedal Izidorju Cankarju pri obisku: „Hočem sploh stopnjevati svoje zmožnosti do zadnje višine, ki naj se razodeva v delu“. Njemu, ki mu je bila poezija izliv neke napetosti v človeku, izliv, ki je tembolj krepak, tembolj v zvezi z življenjem, ki obseva tem več globin in širin, s čim večjo intenzivnostjo je gledal svet in čim intenzivneje je živel z umom, voljo in strastmi; ki mu je bila poezija „pot do samega sebe in do človeka, neko živo gibanje proti stvarem in središču vsega, približevanje centru“ (Obiski): njemu je naša zadnja luč duh, ki razodeva pota k Bogu.

Do zadnje višine stopnjevane zmožnosti naj se razodevajo v delu: to pesnikovo delo leži danes tako jasno pred nami, čeprav še skoraj nepregledno v svoji neizmerni širini. Župančič je vedno veroval v svoje umetniško poslanstvo in v slovenski narod, čigar glasnik je bil v njegovih veselih in žalostnih dneh. Bil je „pojoči glas“ moža, ki prisluškuje domači zemlji in korakom velikega sveta. Pri tem pa je bil za ljudi kakor ptič samoživ, ki v samoti zbira svoje moči, ki pa narodu ni dovolji, ker

prevelika je tvoja perot,
presvetel očem je tvojega žar,
in premajhen, preslab poskril se ti rod.

S tem, da je izoblikoval slovenski jezik do najvišje duhovne moči in duhovne prožnosti, je izpolnil daljne sanje, ki sta jih sanjala Čop in Prešeren. In pri tem se nikoli ni oddaljil od sodobnosti, ampak je krepko korakal z njo in pred njo, da novi naši povojni generaciji, „v kateri je kipeło življenjsko čustvo, nikoli ni bil tuj“, kakor je moral priznati za njegovo petdesetletnico eden glasnikov te nove generacije — Anton Vodnik (Dom in Svet 1928).

Ob prisluškovanju utripom in zaznavanju zvokov, ki so jih ti utripi vzbujali v njem, je vedno „zvenelo njegovo srce“; s svojo pesmijo je obsegel vso slovensko sedanost ter bil po Prešernu prvi, ki je slovensko književnost dvignil do višine sodobne svetovne umetnosti, „strl obroč, ki je vanj

uklenila liriko šola, razvil pesem preko vseh veljavnih poetik, poneizmeril nje širino in globokost in si ž njo osvojil vsa obzorja“ (Stanko Majcen, Dom in Svet 1920). Vsaka njegova knjiga je bila dogodek v slovenski kulturi, pa naj je bila izvirna, ali prevod: saj je v svojih prevodih dal slovenskemu jeziku toliko bleščeče lepote in sijaja.

Vsem, ki so kaj tipali okrog njegove pesmi ter modrijansko sukali oči, ne razumevajoč in ne vedoč, kako je pesnikovo srce utripalo z vsakim dihom naše zemlje, je samozavestno odgovoril:

Jaz z bilko sem pripet na tla domača —
kaj neki me ta modrijan uči! —
Naj svet se s tabo vred še bolj prevrača —
ta moja drobna bilčica drži!

(Med ostrnicami.)

Kritikom pa, ki so hrupno in šumno silili vanj, je povedal:

Meni je treba velike tišine,
toliko let me je ovijal hrum,
od njega me boli srce in um
in v njem mi preglušena duša gine.

(Med ostrnicami.)

Kajti samo v tej veliki tišini moreš živeti vse resnice do zadnjih spoznanj:

Minljivi smo, drobni smo v tem vsemiru,
to tvoje čakanje, in ti, in jaz...

(Med ostrnicami.)

Na, Mojster, ki ost misli ti
in sanj
bito je slano pri ti' loto olejnj.
Kaj' hočim jaz, ki s teja
časa žmole
metati modem prapuc le
besede! —

I prijazen pozdrav dra-
gemu generalu Pleidorn
Oton Jurančič
Ljubljani dne 14/III 1920

Očetova senca, materino sonce

Strica Ivana sem že nekajkrat omenil, ko o očetu ali materi še besede nisem spregovoril.

No, očeta sploh nisem poznal, ker mi ga je bil Bog vzel, ko sem štel še komaj nekaj čez tri leta. V nadi, da si bo siromak morda pomagal — huje in huje je na hišo tiščal Jožeta Jekšeta „izvirni greh“ — je bil z mnogimi drugimi bajе odšel v Bosno, kjer se je s prevzetjem večjih gozdnih izsekov dalo zaslužiti precejšen denar. Oče pa je spodaj zbolel in se komaj še živ privlekel pod rodni krov. Vso noč je zahteval neverjetnih množin vode, proti poldnevu drugega dne je izdihnil.

Toda, kaj je — tisto? V prvi sobi z veže v nadstropju leži v dopoldanskem soncu na postelji nekdo z zglavjem na jug; bolj ob vznožju stoji čisto majčken deček in ležečemu ponuja neko sadje. Mar nisva to ubogi moj oče in jaz? Ali pa, da so mi to drugi pripovedovali in se mi je naposled vse šele pozneje napravilo tako? Toda jaz tisto sliko vendar vidim: tako zabrisano sicer, skoraj „astralno“, da je komaj še res, a vedno točno na istem mestu in v istem položaju...

Za vse naslednje vsekakor vem, da so mi samo pravili. Češ: ko je oče začel umirati, so me morali odnesti tja nekam za hišo — tako na ves glas sem spodaj na peči prepeval baje.

A zdaj — mati... Moj Bog, vsak kakor ve in zna. Ali, kakor pač hoče in more in je... O ljudeh, ki so mi najbližji, sem s tujimi vedno težko govoril. In o svoji materi — kaj boš povedal, da bo tiho dovolj?... Saj se ti ob sami misli nanjo — že celo, če je bila kmetska žena s tolikimi bremenami in tolikimi otroki, morda ne svetnica, prav gotovo mučenica, a povrhu danes že davno mrtva — saj se ti ob sami misli nanjo ves svet spremeni v svetišče, kjer z njo hočeš biti sam...

Vendar rečem: kar je kdaj za to trdo življenje nekoristnega zbrstelo v mojem srcu in v moji glavi, mi je dala ona na pot... Da proti jeseni lahko porečeš: hudo je bilo, težko je bilo, včasih naravnost strašno; toda imel si se kam umakniti, kamor vsaj za nekaj ur bridkosti in grozote niso mogle slobodno za teboj.

In najslajše trenutke svojega življenja sem tudi jaz ob svoji materi užil. Takrat, takrat vsaj, ko je bilo i moje srce še samo srce otroka... Ki je zastajalo od preburne sreče, če sem se po ločitvi od svojih dveh študentskih tovarišev tam spodaj v tisti naši tihi mesečini sam vzpenjal v hrib, in mi je potem tik pod ljubljnim domom vselej odreklo in mi šele čez minute dalo napraviti še tistih sto korakov do materinih vrat.

Seveda me je bilo nemara vse skupaj omamilo: tudi te stezice, moj oreh, obe murvi, samotni macesen tam na brdu, tista skrivenčena sirota-črešnja pod Pologom, še žlebasta skala pod zgodnico na Frnaži. Toda če si spet priključem trgajoči se njen glas — glas že tedne čakajoče, zdaj v hipu budne matere, ki se mi odzove izza vrat v gorenji temni veži, ne morem dvomiti, da mi je bila od tam spodaj vsa moja duša samo njej naproti zdivjala naprej.

O, pa seveda... saj tudi ni bilo težko, da mi bo dobro ob njej... Če si ustvarjen, da ti je, tako mlademu že celo, neprijetno vse, kar je neprijetnega na svetu, pa imaš srečo, da ti človek, ki je njegova usoda najtesneje zvezana s tvojo in tvoja z njegovo, nikoli ne toži, vse svoje križe in težave vedno sam nosi, a čeprav mora biti, o njih kvečjemu „pripoveduje“, potem seveda ni težko, da ti je dobro, prijetno, sladko ob njem...

Janko S a m e c

Jesen ob Dravi

V ozadju Pohorje. Tu trg, tam vas...
Žde med vinogradi samotne hiše.
Nad vsem neba modrina. A še više
neskončnost, ki drvi skoz večni čas...

Čez zemljo reke posrebreni pas
se vleče in se v dalji komaj riše —
Zdaj tu se nova zgodovina piše!
Ne bo nikoli več se mimo nas!

Veselo v vetrnih pojejo klopotci
domačo pesem sred zelenih trt,
kakor da bili bi semanji godci.

Šla rakom žvižgat je Tevtonska smrt,
ki v njo verjeli tuji so mogotci —
in svet prihodnosti je nam odprt!

Črešnje

Mlada ženska — skoraj otrok — je hitela z zaskrbljenim obrazom z meniških travnikov, kjer so te dni sušili. Na ogonu — imela ga je na Lenártovih njivah, je izruvala nekaj ranega krompirja za večerjo in si ga nadevala v predpasnik. Skozi smrekovo hosto so se steze vlekile in vzpenjale, da se je precej spehala. Pred Svenškovo domačijo si je počinila; naslonila se je ob plot in si predjala otroka.

„Težak si, Vanč!“ mu je pošepetala na uho in ga postavila kraj se. „Hvala Bogu, da sva na ravnem! Hitela bova, ti boš tekel pred mano, piščanci naju že čakajo. Ni Vanča, da bi jim odprl okno v hlev. Na obrajdah čepijo in gledajo sem dol, če že prihaja Vanč. A ne, Vanč?“

Mali je povešal glavico in se kremžil. Pohupkala ga je in mu pokazala z roko tja čez gozd na polja v ravnici, koder so ji blodile zaspane oči.

„Poiščiva ata, Vanč! Ata kosi...“ Nagovarjala ga je, da bi ga spravila v dobro voljo — tega lačnega otroka. „Do mlake še, pa bova doma. Mama bo zakurila in skuhala Vanču krompirjevo juho. — Si našel ata, Vanč? Tam doli je Kureževo, tam kosi...“

„Ata, ata-a-a...“ je krmežljivo zapel otrok, zakrilil tja dol in nagnil utrujeno glavo kakor uvela cvetka.

Iskala sta ga preko Toplakovih njiv in anahofske bogatije, kjer so si kočarke pred dnino in po njej: po večerih in jutrih ogrebale krompir in okapale koruzo; gledala preko drevja okoli hramov, kjer so otroci preganjali živino in vpili; hodila s pogledi ob grmovju, kraj potoka, po stezah med polji in cesti tja do humskih goric — samo dedkove bogatije sta se ognila. Kuna ga je našla med Kureževimi kosci in ga pokazala otroku.

Vanč je gledal po materini roki in iskal, ali za goricami je zahajalo sonce in ga slepilo, da ni ničesar videl. Mahal je proti zidarjem, ki so se vračali mimo Toplakove domačije, in klical: „Ata gre, ata gre!“

„Ne, Vanč! Na travnikih je, tam pod Humom, pod goricami... za Grajeno.“ Kazala mu je tja in ga obračala proti soncu. Ali tja ni hotel gledati; povetil je roke in se poslonil na njo, da bi ga odnesla proti bajti. Komaj jo je dočakal, ko pa ni mogla odtrgati oči od grabe. Vanč se je zacmeril.

Mimo Svenškovih ga je nesla; pred domačijo so nad potjo zorele črešnje in se ponujale; otrok se je vzel z matere in segel po njih. Udarila ga je po roki in voščila lahko noč Svenškovim na dvorišču, kakor da bi se jim opravičevala. Za hišo pa je pritisnila razgreto lice k objokani otrokovi glavi in zavzdihnila.

„Saj... ata ti jih bo prinesel zvečer, ko bo prišel s košnje; zvrhan klobuk črešenj ti bo prinesel. Vanč, pa nikomur ne smeš povedati, da si zobal črešnje!“

Vanč je narejeno odkimal.

Kuna se je zamislila in zrla na ilovnato pot pod nogami. „Ubogí ata,“ je rekla nekam zase.

Otrok ji je zlezel z naročja in se tiho vlekel kraj nje.

Na sepu za opuščeno meniško gorico sta zadnjič počivala. Ona je sedla na izkopen štor, otrok pa je legel pred njo na mah, prerasel s travo. Doli je valoval svet vse do Drave, ki se je kazala iz bogate ravnice, zapredene s haloškimi hribi v ozadju v vedno gostejši mrak. Njive so bile zorane in posejane, v žitu in koruzi... hiše so se spravljale k večerji in spanju... Na gozdove, na prevezane gorice, na ceste in potoke..., na vse je legala utrujena letna noč. Kurežev travnik ji je zakrivala Gomila.

„Moj Bog!“ je pretrgano vzdihnila, šla z roko, ki se je držala posušena zemlja z njive, preko obraza in zaklela: „Ah, prekleti!“ Oči so obstale na zidanem Ornikovem hramu in užaljeno zagorele.

Vanč je odšel med poležanim koljem in se vzel na sep. Pokazal je na Gomilo in zaklical:

„Črešnje, črešnje!“

Zdrnila se je in ga z jezo potegnila k sebi. „Kaj te brigajo tiste črešnje — tam,“ bi mu najraje zavpila. Naj ju kdo vidi, naj ju sliši kdo na Ornikovem!

„Ornikove so — dedkove... Dedek nas ne trpijo, naju ne trpijo...“

Peklilo jo je, da je nosila kdaj otroka tod, da mu je razkazovala te črešnje in hiše v drevju in med njivami ter mu pela, da bo tu njun — njihov dom. Vzdignila se je in odvlekla otroka s tega kraja po klancu, da se je spotikal na koreninju, ki je poganjalo iz hoste, ter se cemeril.

Za onim bregom, za hosto jo je čakala podprta bajta, jo je čakalo lačno prase...

Ko je Vanč povečerjal na lesenem pragu krompirjevo juho — skledo je polizal ko pesek — je še malo posedel. Z nočjo se je zalezal po grabi hlad in ga mrazil. V bližnji hosti tam spodaj in v močvari za vrbačami so začeli rasti v noč krivenčasti strahovi. Ko sta se starša sprla in se je mati potlej izjokala, ga je tako na večer prišla za roko in ga potegnila iz bajte. Sedla je na prag — atek je v izbi sčasoma prenehal preklinjati — in si ga potegnila na krilo. S predpasnikom si je obrisala solze in mu z veliko roko pokazala tja proti vrbačam in močvari. Začela mu je pripovedovati tisto zgodbo o pijanem kmetu, ki je bila vedno tako živa za Vanča, da se je oklenil okoli vratu in se stisnil k njej. Materino srce se je močno potresalo, a njega je minil ves strah, ko je čutil mehko toplino njenega telesa. Gledal je z materjo tja proti grabi, kjer se je vse godilo, kar je ona že tolikokrat pripovedovala. O otrocih, ki jih je bilo dosti, devet jih je bilo, in so imeli pijanega očeta. Sirote še niso zrasle, ko jim je umrla mati. Shirala je od jeze in žalosti. Kmet je pil in zapravljajl ter pretepal otroke, ki so mu morali delati. Zlahka se je polakom-

nil vseh gruntov, saj so bili mlajši otroci Vančeve starosti. Zrasli so in se začeli razgubljati po svetu; noben ni hotel živeti kraj pijanca in poslušati večnega preklinjanja. Ubogi otroci, kaj pa so hoteli, matere niso imeli več, mačeha jih pa ni trpela. Pa je tudi zanj prišla ura, v tej močvari pred njima mu je stekla. Ko se je vračal ponoči čez močvaro pijan, se je odprla zemlja in ga požrla. Nihče ni slišal njegovih klicev na pomoč; kdo bi se ga naj tudi usmilil, ko je odgnal otroke od hrama in jim zapijal grunte. — Mati je težko vzdihnila in se nepremično ter blede zazrla proti močvari, ki je zginjala v večernem mraku. V takih večerih je Vanč po navadi jokal. Na noč je postajal na pragu in strahoma zrl v grabo. Kjer je stala pri mlaki vrbača, ni bilo več vrbače; za mlako se je pogrezal dolg in brkat ded in bil docela podoben staremu Ornikovemu dedku...

Vanč se je plaho ozrl v kuhinjo. Da, mati je ropotala. Potegnil se je s praga bliže k njej. V kuhinji je dišalo po sajah in po postani svinjski kuhi. Mati je slonela s komolci na kaminu in tako pripognjena zrla z negibnim in zamišljenim obrazom v ugašajočo žerjavico. Splezal je po škafih na kamin — blesketajoče se svetlikanje iz peči mu je kazalo v vsakdanjo žalost zapotegneno materino lice — in jo potihlo vprašal:

„Ata že gre?“

Ni ga slišala; niti k vratom ni pogledala, če prihaja.

„Mama, ata se ne bojijo dedka, a?“ Prevesil se je preko škafa in jo pogledoval.

„Ata? Dedka?“ Zazrla se je pred se, se nekam zamislila in mu očitno pozabila odgovoriti.

„Zakaj nas dedek ne trpijo?“ jo je čez čas znova vprašal in se potegnil bliže k njej.

„Dedek?“ Odgovorila mu je bolj mimogrede, kakor da bi se hotela odkrižati njegovih vprašanj: „Ker ima Vanč mene za mamo.“ Pogledala ga je. „Vanč, ali bi rad imel drugo mamo?“

Na tako vprašanje ji otrok ni mogel odgovoriti; samo gledal jo je.

Za trenutek se je vsa razživelala in ga stisnila k sebi. „Ne boj se, Vanč, saj te mama ne bo nikoli pustila.“

Vzdihnila je in se obrnila; od zadaj ji je žerjavica razsvetljevala razoglave lase, da je bila videti čudovito lepa in dobra, ko mu je govorila o atu.

„Ata naju ima rad, Vanč. Če naju ne bi imel rad, ne bi stradal v tej plesnivi luknji. Gospodaril bi na Gomili in se vozil s kobilo kakor Lenartovi. Njegovi Vančki bi plezali po črešnjah na Gomili. Vsega bi imeli dosti...“

„Zakaj nimamo mi črešenj na Gomili?“

„Ker sem jaz tvoja mama. Naši so iz take koč“ — pokazala je z glavo po začrneli kuhinji, da se je še otrok ozrl — „ata pa je bogatih staršev. Ne bi me bil smel izbrati tebi za mamo, ki nič nimam. Tako še zdaj ata silo trpi.“ Prenehala je in rekla sama sebi, kakor bi se obtoževala: „Moj Bog, on ni vaju

tega... takega življenja. Tako se bojim: oba naju bo pustil in šel". Še tesneje si ga je stisnila na prsi. „Ne, Vanč, ata naju ne bo nikoli pustil! Ne smeva tako govoriti. Takrat, ko te še ni bilo, mu tudi nisem verjela, da se bo oženil z menoj. Ko si pa prišel na svet ti, se je sprl radi naju dveh z domom. Od takrat smo tu... Zadreman si, spat bova šla.“

Otrok se je branil, da bi si ga naložila na rame in ga odnesla spat.

„Črešnje, črešnje?“ je klical in cepetal z nogami.

S silo ga je dvignila. „Saj te bom zbudila, ko ti jih bo prinesel.“

Napravljala je ležišče pri peči, ko so jo zmotila razsvetljena okenca. Ali jo moti mesec, saj je mladega... ali je sij nad mestom, pa to je na oni strani... Kristus, ogenj je! Gori! Za meniškimi gorici gori!

Preden se je zavedla — spreletelo jo je, kakor da bi jo kdo oblil z ledeno vodo — se je Janž pripognil in stopil skozi vrata — kako se je priplazil! — in obstal sredi izbe.

„Če bi kdo kaj povpraševal, Kuna,“ je zaslišala zasopel glas, „od osmih sem že doma, od osmih se nisem nikamor ganil.“

Pogledala je na uro — kazala je pol deseto. Napol glasno je kriknila in stopila k njemu, bil je spehan in vroč. Prvi trenutek se je hotela vreči na ilovnata tla — naj jo ubije, ko je kriva, da trpi; iznenada pa se je razlila taka mirnost po njej, da mu je z lahkoto začela pripovedovati o Vanču, da si je zaželel črešenj, ko sta se vračala z Gomile.

„Tudi oni... tudi oni jih poslej ne bodo več trgali!“ je bruhnilo iz njega. Stopil je k njej in ji pokazal prsi. „Ali me vidiš, a? Do krvi sem se okraspal.“ Obupan je kričal v njo, kakor da bi se hotel razjokati od jeze. „Zavohali so me,“ — preklel jih je — „da kradem — si slišala: kra-dem! — in namotali“ — znova jih je preklel — „bodeče žice po deblih. Dvakrat sem se zagnal na drevo in stisnil zobe, da nisem kriknil od bolečine. Takrat se je nekdo zakrohotal, samo enkrat se je zakrohotal. Zatulil sem in se pognal za glasom, a ni bilo žive duše nikjer več... Potlej me tudi žandarji ne bi več zadržali. Tu notri“ — krčevito je zagrebel prste v suknjo na levi strani, kakor da bi jih hotel strgati z mesom iz prs — „je tlelo... Tri leta, vsak dan znova se mi je kazala njegova bogatija, moj otrok pa je moral stradati... Naj me dá zapreti, tako, tako ni življenja!“ Zaškrtal je z zobmi. „Krmo je pravkar spravil, ha!“

„Kaj bo z otrokom, z mano, Janž?“

Vsak misli samo nase, je pomislil tudi Vanč. Potegnil je suknjo z otroka pri peči in se mu nasmehnil. „Vanč, bi zibal črešnje? Skozi okno poglej, kako cvetijo na Gomili! Haha...“

Kuna ni več prenesla njegovega blaznega pogleda, ki je vrtal in očital. Povesila je roke in se obrnila od otroka.

„Vsega sem sama kriva.“

„Si!“ Težko je vrgel iz sebe.

Kuna se je vrgla na posteljo in zatulila v odejo.

„Ti, ti si kriva, da! Če me bo še ljubezen dolgo redila, se mi posmihajo za hrbtom.“

Prenehala je jokati, divje ga je pogledala; zravnana, kakor da čaka, da jo bo udaril.

Povesil je pogled in se šele čez dolgo zganil. Šel je mimo nje in postal za njenim hrbtom. Tako vroče je želel, da bi čutila, da mu je težko, ker ji je storil krivico, kakor še nikoli, a ni našel besede. Sesedel se je na klop pri mizi in začel preklinjati.

„Prekleti... z babami se vlačí... mater je pokopal — mi pa še živeti ne bi smeli. Ali mu nisem vsa leta garal?“ Samo preklinjal ga je še lahko. Potlej je poslonil razgreto glavo na trd les in zajokal. Skozi dlani in solze jo je videl, kako ga je gledala kakor otroka. Stopil bi k njej, jo pobožal in potihó vprašal: Še veš, kaj si mi rekla takrat pod črešnjo? Se še spominjaš, česa si me prosila? Da bom moral otroku trgati črešnje...; za nič drugega me nisi prosila.

Ali zadnjega ni storil; prehitro je zajokal.

„Moja Gomila...“

Na klopi se je vzpenjal Vanč in z velikimi, prestrašenimi očmi strmél v krvavo svetlobo, ki se je zaganjala v nebo onstran meniških goríc in ga ožarjala.

Ruža Lucija Petelinová

V gozdu

Polnoč se preko smrečja sklanja
in kakor plamen žrtvenika
trepeče sleherna mladika
izdihajoč vonjav napoj.

V presladki sli pričakovanja
odgrinjam svojo dušo lesu,
kot z nežnostjo drevo drevesu
zaupalo razcvit bi svoj.

Narahlo veter, kakor sanja,
mi z mlade veje roso zliva
v dlani, da kakor čaša živa
v svetišču gozdnem sem nocoj.

Ah ti, ki slutnja te naznanja,
izpij vso roso moji roki,
življenja tajnosti globoki
uklonila, glej, razum sem svoj.

Ženil se bo

— Ne bi bilo prav, če bi kdo trdil, da so ljudje nepreračunljivi, ko se ženijo na golo. Saj mnogi, ki nimajo ničesar, sklenejo zakon in živijo dan za dnevom brez posebnih skrbi za bodočnost. Mož ima ženo in žena moža — pa konec. Čez nekaj let so tu otroci, ki rastejo in se vzgajajo, kakor nanese prilika.

Poročiti se pa mora vsak, ki je za to. Najlepša leta pretečejo hitro in če človek zaostane, je bridka zadeva. Fantje so v tem oziru na boljšem že od začetka sveta. Če pogorijo pri dekletu, jim je težko, a si kmalu poiščejo drugo ter se potolažijo z usodo. Pri dekletih je pa težje. Če te pusti eden, je za vraga težko dobiti drugega, da bi pobiral ostanke. Pa tako je urejen svet, in to je čisto prav. Red mora biti. —

Taki govori so se pletli po večerih, ko so luščili bučno seme. Zima pritiska človeka v sobo in tu je prisiljen prestiti dolgovernosti, ki jih rodijo dnevi. Poleti je drugače. Nevihite jih strašijo, bojijo se velike vode, tožijo nad vročim soncem in suho zemljo.

Zima pa terja zopet svoje. Ženijo se takrat, se obrekujejo in molijo. Kaj pa bi? Dela posebnega ni, človek se pa mora gibati in govoriti.

Vas se giblje, živi, in če ni drugače, umira. Novost, ki se je raznesla prav v tistem zimskem času, je še zganila poslednjo mamico.

„Da se bo ženil?“

In Bernarov Marko se je res ženil. Lep fant je bil in imel je že toliko deklet! Še mnogo več, kakor je vedela povedati vas. Fantje so se na skrivaj muzali vsemu temu, kar se je šušljalo; samo oni vedo za skrivnosti noči in malih sob in nizkih oken. Vsemu temu, kar se govori o dobrih in slabih ljudeh, se oni smejejo. Ko se začno starati in jih mineva razboritost ter se jim ohlaja kri, pripovedujejo vse to kot bajke in se temu smejejo. Saj to ni nič takega. Vsak rad na skrivaj počenja neumnosti. Pozneje, ko postane skrivnost vsakdanja stvar, je vse smešno. In Bernarov Marko se je ženil kot vsak drugi. Lep fant je bil in lepim fantom dekleta tako rada pozablajo preteklost.

Ker Marko ni imel staršev, so se dogovorili, da bo gostüvanje samo pri nevesti.

„Kaj bi gostili ljudi, ki ti niso nič dobrega storili!“ je rekla nevesta in Marku je bilo prav. Tudi nevesta Polona je imela samo mater, zato pač ni bilo potrebno, da bi vedela vsa fara, kako bi razsipavali z vsem. Znajo štediti mladi ljudje v začetku sila lepo, le žali, da pozneje mnogokrat vse to pade v vodo.

Marko in Polona sta bila s tem zadovoljna in tudi mati je bila vesela, da jo hčerka ni nadlegovala za vse ceremonije, katere mladim ljudem tako prija.

Belo obleko bo že imela Polona in k poroki se bodo peljali ter majhno

gostüvanje bodo tudi imeli. Samo velikega hrupa in izdatkov nočejo. Eden, dva dni bi trajalo to, pa bi se zadolžili, da bi jih davilo potem tri — štiri leta.

Tako so se pripravljali na gostüvanje, pozvali najbližnje sorodnike, naročili šiviljo ter prosili voznike. Marko je glede vožnje omenil Imriju, s katerim sta bila že od mladih nog prijatelja. Imri je obljubil. Par veselih uric si vsak rad privošči v tem zimskem času, ko sneg pokriva zemljo in kriza trka na sleherna vrata.

Tisto nedeljo, ko je bila poroka, je bilo jutro lepo. Niti enega oblaka ni bilo na nebu, zato se je začel dan prej kot po navadi. Vse ceste in poti je pokrivala tanka plast ledu, da so ljudje, ki so šli k maši, padali in se kotalili v novih oblekah. Koleslji so ropotali s svatbo po ledu. Kobile, ki so bile na ostro podkovane, so rezale led. Družbani so streljali s pištolami in se veselili vožnje in časti.

Okrog poldne, ko so se vračali ljudje, se je tudi svatba vračala. Ljudje so se ogibali drvečim konjem in z radovednostjo zrlji Polono, za katero je danes najlepši dan. Vsa dekleta se veselijo tega, vsa upajo in delajo načrte.

Polona se je smehljala in govorila z Markom, ko so hiteli mimo ljudi. Nihče izmed onih ni zinil besede. Poznajo se med seboj, mogoče so se včeraj šengarili drug iz drugega, a danes so si tako daleč. Marko je mladoženec, Polona nevesta, drugi na kolesljih pa so vsi v časti. Ne spodobi se, da bi kdo podiral to, kar je tako lepo, a tako kratko.

Doma je sprejela Polonina mati hčerko in zeta s svetopisemskimi besedami. Marko je prosil, če sme vstopiti in tudi starešine so govorili in bili ponosni na svoje položaje. Obe starešini sta z ganljivimi besedami opisovala galilejsko svatbo, na kateri sta bila tudi Kristus in Marija.

Vse na dvorišču je bilo tiho. Poslušali so pretrgane besede, ki so se ponavljale pri vsaki taki priliki. Voznika sta zadržala kobile in prisluhnila. Še Imri, ki je bil tolikokrat na gostüvanju, je poslušal.

Lepe so te slovesnoti. Ljudje so sami med seboj, govorijo in se postavljajo drug pred drugim, čeprav vedo, da so vsi enaki in bodo za dva, tri dni brez teh časti zopet v delu. Le z mislimi se bodo vračali na to in se spominjali dogodkov, ki so si pri vsaki taki priliki tako zelo podobni.

Imri je spreletel svatbo, ki je stala pred pragom. Čisto za sebe je stalo na pol gosposko dekle in malomarno poslušalo vse to, kar se je dogajalo. Imri jo je opazoval in ona se je okrenila. Umaknil je pogled na Marka, ki je stal poleg neveste in ganjen poslušal starešine. Čutil je, da ga dekle gleda. Čudno toplo mu je postalo po telesu. Pogledati je pa le ni maral.

„Se bomo še srečali danes,“ je pomislil, in ko so ceremonije minile, je udaril po kobilah.

Vpili so za njim, naj počaka, da bo pil. On pa je zamahnil z roko in rekel, da se kmalu vrne.

Prav za prav je bilo popoldne mrtvo. Ni bilo še ljudi, ki bi razgibali hišo. Svatba pa je v novih oblekah sedela za mizami, kot lipovi bogovi.

Večer je šele prinesel razgibanost in veselje. Že so se nekateri napili in opletali z mastnimi šalami. Ni se Bog ve kaj cenila niti sramežljivost niti kaka druga krepost.

Tudi Imri je prišel, sedel za mizo in se pogovarjal s starejšimi. Mnogokrat je že bil družban in pozvačin, zato ga ni zanimal mladoženec Marko, s katerim sta bila že od nekaj prijatelja. Vsega se človek navadi.

Gol slučaj je nanesel, da sta si pri večerji sedela Imri in ono dekle nasproti. On je ni mnogo gledal, in če je rekel kaj, je povedal tako malomarno, kot da mu ni nič do sveta. A ko se je ona sklonila nad krožnikom, jo je požiral z očmi.

„Ta vrag ni kmetski,“ je pomislil. Previtka se mu je zdela, na roki je imela uro in na prsih okraske, kakršne imajo zelo rade mestne goske. Imri si ni mogel misliti, kako je prišla na to gostüvanje.

Ko so muzikaši zaigrali, jo je zval plesat, ker je bila najbližja.

Prijela ga je trdno okrog ramen. Imri jo je vso čutil. Dvakrat, trikrat sta se zavrtela in tedaj ga je pogledala v oči in se mu nasmehnila.

„Kaj se pa tako držiš?“ je rekla.

Imrija je čudno spreletelo in plesal je počasneje. Tika ga in govori kot vsaka druga v vasi.

„Saj vas ne poznam,“ je mencal in jo gledal.

„Kaj me boš vikal. Držiš se pa tudi —“

„Dobro, te bom pa tikal,“ ji je presekal Imri.

V začetku mu ni hotela povedati, kdo je. Pozneje pa sta le prišla na to, da sta v otroških letih pasla krave pri Srednjem hrastju.

„Pa te ne bi spoznal,“ ji je rekel in bil vesel, da sta plesala.

Plesala sta „šimi“, kar je bilo v tistem času spodobnim ljudem prepovedano. Objeta sta se držala in sta si redko kaj povedala. Ko so z muziko nehali, sta šla pit, kot drugi pari.

Od tistega plesa Imri ni bil več miren. Prebudila se mu je želja, da bi jo ljubil. Pride to nehote in človek se tega ne more pri najboljši volji otresti. Strmel je v njo, če ga ni gledala, in postajal vedno bolj nemiren.

„Ti še ne veš, kako mi je ime,“ mu je dejala.

„Ne,“ je pritrdil Imri in prav mu je bilo, da pove kaj o sebi.

„Tončka.“

„Tončka? Zakaj ne Tuna?“ jo je vprašal Imri kar tako. Gotovo je bila kje na sezonskem delu, sedaj bi pa bila rada gospodična.

„Tako,“ je rekla ona. „Se tako lepše sliši.“ Rekla mu je, da je bila v Gradcu. Šivati se je učila tam. Poloni je delala obleko, sedaj je pa ostala na gostüvanju.

„Ti?“ se je začudil Imri. „Saj si še otrok. Ne zameri.“

„Nič! Koliko pa misliš, da sem stara?“ se je zvedavo nagnila čez mizo, da bi dobro slišali v hrupu, koliko bo rekel.

„Sedemnajst,“ je menil Imri.

„Triindvajset,“ se je smejala ona.

Mladoženec Marko je prišel po Tončko in šla sta plesat. Imri pa se je umaknil v malo sobo, kamor je bila navlečena posteljnina in vse mogoče ropotije. Otroci so dremali po blazinah, kajti bilo je že pozno v noč. Zaspali pa od muzike in hrupa niso mogli. Imri je našel tu starega Ošlaja, ki je sedel sključen za omaro. Zrl je v tla in se ni brigal za vse to, kar se je dogajalo v hiši njegove sestre, Polonine matere. Tudi on je bil pozvan na gostovanje. Prišel je, kajti stari ljudje prebivajo noči z veliko težavo.

Imri je sedel na posteljo in vprašal Ošlaja, zakaj sameva. Vprašal ga je, ker ni vedel drugega. Z mislimi pa je bil pri Tončki. Ošljaj je zamahnil s koščeno roko, pljunil iz praznih prsi in gledal Imrija.

„Ti si, Nacijev?“ ga je vprašal. Slabo je s starimi. Tudi Imrijevi oče je doslužil in vsi, ki so nekoč skupaj uživali mladost. Sedaj počasi umirajo. Naštevajo vse one, katerih še ni pobrala smrt.

„Vam mladim se moramo umakniti. Kam bi pa prišel svet.“ Težko je dihal Ošljaj. Imri ga ni poslušal. Kaj bi. Kje je še starost. In ko je človek star, bo že premišljeval o smrti, o svetu in o vsem, o čemer sedaj nima časa premišljevat. Še mu je govoril Ošljaj o težavah in trpljenju, ki jih prinese s sabo starost. Imri mu je pritrdjeval. Velika tolažba je starim ljudem, če jih poslušáš, ko tarnajo nad usodo.

V veliki sobi so se vrteli pari po taktu piskajočih inštrumentov, ljudje so vpili in se glasno smejali. Imri jih je gledal, iskal med njimi Tončko in poslušal starega Ošlaja. Po blazinah pa so se na pol v spanju premetavali otroci. Imri je prijel najbližnjega za golo nogo, ga stisnil in približal svoj obraz k njegovemu. Silno rad je imel otroke. Od blizu je zrl v otrokovo lice in odprta usteca. Prijal mu je otrokov potni duh.

In ko je še tako zrl in ni premaknil oči od otroka, je prišla Tončka. Tiho je postala za Imrijem in ga za trenutek opazovala. Moški je, pa tako zre v otroka, kot da bi ga on rodil.

„Otroka, ki ima dve - tri leta imam strašno rad,“ se je smejal Imri proti Tončki, ko se je ta oglasila. Ponudil ji je prostor na blazini, da bi sedla. Tončka je sedla in oba sta gledala spečega otroka.

„Dve - tri leta... Moj je star dve leti in tri mesce,“ je tiho pristavila Tončka. Imri se je vzravnal in jo nepremično gledal. Kri mu je zastala po žilah. Ko je videl, da Tončka misli resno, je spustil otrokovo nogo.

„Pa nisi poročena?“ je dahnil Imri.

„Ne,“ se je smehljala Tončka. „Tako ga imam.“

V prvem trenutku je bilo Imriju žal Tončke, kot je žal moškemu, ki posega po ženski, za katero je prepričan, da je še nedotaknjena. Nato se mu je

vse to raztrgalo kot pajčevina in pred njim je bila Tončka, katero je strastno vzljubil. Vse ve to dete, kaj je pri človeku tako dolgo skrivnost.

Mužikaši so zopet zaigrali. Imri je brez besede potegnil Tončko v veliko sobo. Stisnil jo je čisto drugače, kot pred nekaj trenutki, ko še ni vedel, da Tončka že marsikaj ve.

„Otrok si še, pa imaš že otroka,“ ji je dejal Imri med plesom.

Nasmehnila se mu je in mu zopet omenila, da ima že triindvajset let. Čudila se mu je, da on tega ne ve, ko si vendar fantje tako radi pripovedujejo take stvari.

Vprašal jo je, če ne bo onega poročila. Škoda bi je bilo. Ali pa že ima mogoče drugo ljubezen, še močnejšo od prve.

„Oh! Sama bom ostala. Tisti, ki bi ga jaz hotela, me noče, tistega pa, ki mene hoče, jaz ne maram.“

Zopet so sedli za mize. Ceremonije in govori so se vrstili. Tončka pa je izginila iz sobe. Razen Imrija je ni nihče pogrešal. Ni si mogel najti mesta in nobena jed mu ni dišala. Nje pa le ni bilo.

Imri je že med večerjo vstal in šel iz sobe. Mesec je svetil. Noč je bila tiha, a mrzla. Nekaj smrkavcev, ki so šele začeli vasovati, se je gnetlo okrog oken. Drugače je bilo vse mirno.

Imri je dahnil mrzel zrak, gledal na bele kupe kulozišča, ki so se vrstili za hišo in se izgubljali daleč v mesečini.

V tistem trenutku je prisluhnil. Pritajen šepet je prihajal od gumna. Takoj je Imri spoznal Tončko. Občutil je vso bridkost, katero lahko zada moškemu ženska. Raztrgal bi jo v prvem trenutku, a jo je takoj nato še strastneje vzljubil. Ko se je obrnil, da bi šel v sobo, je spreletel vso senco, ki je skrivala v sebi dva zaljubljena človeka. Na stopi sta sedela stisnjena in sta govorila.

Zopet je šel Imri v malo sobo, k Ošlaju, ga na pol poslušal in molčal. Za otroke se ni več zmenil. Srce mu je razbijalo in najrajši bi se pogreznil v zemljo. Prišel je nato Marko ves ožarjen in za njim Polona. Oba sta bila v skrbeh radi Imrija.

„Nič, nič, s stricem Ošlajem govoriva, takoj pridem tja,“ ju je miril Imri.

Ošlaj je posegel vmes in govoril mladim. Nekoč so se tudi oni ženili, ljubil in se veselili vsega, kar je na svetu. Sedaj je vse proč. Človek mora pustiti vse in oditi na drugi svet. Tako hoče Bog in človek se mu mora pokoriti.

Prišla je Tončka, zavita v suknjo, se začudila, da sta mladoženec in nevesta v mali sobi. Imri jo je preletel s pogledom in ona ni povsila oči. Odleglo mu je, samo da je prišla.

„Pred nami pa je še vse, stric,“ je hitela Polona in se nagnila k Marku.

„Vse,“ je pristavil Ošlaj in jokal. Mladi se za njega niso več zmenili.

„Kdaj bodo po tebi zaigrali Imri, čas bi že bil,“ je nagajala Polona Imriju.

Marko pa je potegnil vse tri v veliko sobo v hrup in šunder. Gostüvanje je in tu mora biti veselje.

„Veselita se vsaj med seboj, če se z drugimi ne marata.“

Vsi štirje so se zasmeli, ko je Marko tako namignil. Imri in Tončka sta zopet sedla za mizo.

Marko se je oženil. Sedaj bo začel drugače živeti. Imri pa je še begal in si ustvarjal srečo zdaj pri enem, zdaj pri drugem dekletu. Bo pa že nekoč prišlo, kot je prišlo Marku in drugim.

Večerja je minila v šalah in v glasnem razgovoru. Imri je pil in postajal razigrane volje. Govoril je o vseh mogočih stvareh, da so se mu ljudje iz srca smejali.

Muzikaši so ubirali strune. Ko so udarili šotiš, je prišel nekdo po Tončko in z njo plesal. Imri se je opotekel k prednji mizi. Marko ga je zagledal in se mu zasmel. Med hrupom sta vpila drug na drugega.

Marko se je nagnil od mize. Oba prijatelja sta si stisnila roke in se smejala.

„Vesel bodi, Imri!“ mu je rekel Marko.

„Sem, Marko,“ je dejal Imri. Polona je vstala. Imri je objel oba in ju stisnil k sebi. So trenutki v življenju, v katerih bi človek razkril vse to, kar se mu skriva v najskritejših kotičkih srca. Razvpil bi se in bi povedal vsem ljudem, kar čuti. Pa to so le trenutki.

Še tesneje ju je privil Imri k sebi.

„Sedaj sta poročena,“ je dahnil.

„Sva,“ mu je rekel Marko in ga razumel. „Še ti se oženi.“

„Oženi? ... Povej mi čisto odkrito Marko, si srečen v tem trenutku?“

„Sem,“ je odgovoril Marko in privil Polono k sebi. Oba poročena sta zrla v Imrija, kateremu so se žile na čelu napele. Pred očmi je videl Imri Tončko, lepo in zapeljivo. Stresel je z glavo, kot da bi se hotel rešiti neprijetnih misli.

Prijel je Polono in se zavrtel z njo in tolkel z nogami po podu. Pari so se gnetli v majhnem prostoru. Nekateri moški so vpili in tudi ženski glasovi so se mešali v hrupu. Imri je čutil, da se je Tončke rešil. Kako pride to nenadoma in zopet gre, kot je prišlo. Videl jo je, kako se je privijala k moškemu, kako ga je gledala in govorila. Nič ga ni več bolelo.

„Kdaj se boš pa ženil?“ ga je vprašala Polona med plesom. On jo je komaj slišal.

„Kdaj? — Si ti mogoče vedela, kdaj se boš? Poročila si se pa le.“

„Navihanec si, Imri,“ je dejala Polona v smehu. „Sem pa res radovedna, katera bo tvoja?“

„Veš, Polona, tega še sam ne vem,“ je dejal in se zavrtel med pare. Veselje je vedno bolj naraščalo. Šele ko je počila zarja, so se gostüvanci ločili. Muzikaši so jim igrali popotnice, da so se ljudje po vasi budili.

Ves omotičen je prišel Imri domov in legel. Oženil se bo, to je vedel. S katero bi pa bil lahko tako srečen, kot je Marko s Polono, si ni mogel misliti.

Jutro dolžnosti

Zimsko jutro je spovilo;
drobno sonce svet obseva
in stekleno kroglo v vrtu;
skozi zastor za darilo
vljudno neprijaznost dneva
siplje po namiznem prtu.

Noč je sklepala številke
koledarjev, loterije
v plesu groze in ljubezni;
zdaj hreščeči glas budilke
s kladivom na sence bije:
glej moralni dan, dan trezni.

V čebru, peči kavinem mlinu
se prebujajo dolžnosti,
v ure rastejo momenti,
neukročeni elementi;
vode, ognja kot sladkosti
se povračaju spominu.

Trak podveži, spravi milo,
že je sonce zarobilo
zunaj z rožami oblake;
iz lepenke, pločevine,
gnilega lesa barake
spremljajo te čez ledine.

Sami pusti štirikoti
in nesmiselna dvorišča,
skladi desk, izprani ploti,
lope, grintova strnišča,
štori zelja, tenka stebila
suhih sončnic siva debila.

Mestni očetje, udani redu,
so zaukazali pristriči
žive kodre drevoredu;
živ žav vrabci, drzni ptiči,
se med figami, natiči
drsaajo po spolzkem ledu.

Rezka budnica je v zraku
obvisela, v krhkem blišču;
brž, signal zvoni, do tira
tečeš, vidiš sapo vlaku
in se čudiš zajčjemu vrišču
dinozavra, ki zamira.

In tedaj iznad hotela
za ledino vstane duhu,
ki je ves otrpnil, bela
luna milostno nasproti,
prepodobna, — na tej poti, —
tabernakeljskemu kruhu.

O literarni kritiki

Literatura in kritika se večkrat, da ne rečemo navadno smatrata za dve več ali manj nepomirljivi ter nespravljeni nasprotnici. Tako občinstvo kakor produktivni posamezniki, pisatelji-umetniki, prav radi goje nerazpoloženja nasproti kritiki. Lahko rečemo, da je to nasprotje med ustvarjajočimi umetniki kakor tudi med naivno podoživljajočim občinstvom na eni pa med kritiko na drugi strani prav tako staro kot umetnost in kritika. Primerov takega antagonizma imamo vse polno. Našteti bi mogli celo vrsto izjav ne samo manj pomembnih pisateljev, pri katerih bi naposled lahko v tem nerazpoloženju do kritike videli tudi upravičen strah pred sodbo, marveč tudi največjih in najgenialnejših tvorcev. Naj navedem na primer samo znani Goethejev izrek: „Erschlagt den Hund, er ist ein Rezensent“ — ali pa stihe Otona Župančiča, s katerimi je zaključil svojo prvo pesniško zbirko „Čaša Opojnosti“: Oj pesmice, ve ubožice, /ki morate zdaj med svet,/ da trgali bodo vas kritiki! /Veste — kritiki — to so hudi možje!/ Oni imajo sive glave, /oni imajo nazore! — Vzrokov za to nasprotje, ki je zaradi tega popolnoma razumljivo, je več, najmočnejše pa se zdi, da vplivata nanj dve stvari. Prvič izvira nerazpoloženje nasproti kritiki — zlasti pri pisateljih — zaradi lažne kritike, bodisi da je osebna bodisi da je neživljenjska. Takšna kritika prav zaradi tega pogreša ne samo prodirnost, marveč tudi pravičnost, ki bo morala biti vsaki kritiki merilo in vodilo. To se prav dobro vidi n. pr. iz znane Prešernove puščice, s katero je zavrnil „Kopitarja“, to je, ravno takega enostranskega ocenjevalca slovstva ter „napačnega očitarja“, rekoč: Le čevlje sodi naj Kopitar! Isto nam priča tudi naravnost edinstven primer takšnega antagonizma med literaturo in kritiko, namreč Cankarjev boj s tako imenovanimi recenzenti, kateremu je dal klasičen izraz zlasti v „Krpanovi kobili“ in „Beli krizantemi“.

Kakor rečeno so vsi navedeni zgledi samo primeri umetnikovega boja zoper negativno in škodljivo, skratka zoper lažno kritiko.

Ne da pa se seveda tajiti, da morejo biti vzroki za to nasprotje tudi globlji ter da izvirajo iz neke osnovne razlike v pogledih na bistvo in naloge umetnosti. To velja zlasti za tisto nerazpoloženje nasproti kritiki, ki ne pomeni samo odklanjanje recimo napačne kritike, marveč je naperjeno sploh proti vsaki kritiki. To nasprotje sicer ni več opravičljivo, zakaj kritika je ne samo potrebna za zdrav razvoj literarnega ustvarjanja, marveč je hkrati prav tako organski pojav in pomembna panoga duhovnega in kulturnega ustvarjanja kakor umetnost. Je pa seveda tudi to nasprotje razumljivo, bodisi da ga zasledimo pri pisateljih ali pri občinstvu. Pisatelj-tvorec zajema, ko ustvarja, iz življenjske polnosti ter nudi ljudem v svojih stvaritvah več ali manj neposredno podobo življenja, njegove problematike, njegovega ritma,

njegove lepote in prav to najbolj privlačuje bralca, ki se voljno prepušča neposrednemu dojmu, ki ga imajo nanj umetniška dela. Razumljiv je tedaj odpor do kritika, ki prihaja s svojo sodbo, s svojo razlago ter morda celo s svojim poukom. Vendarle pa bi bilo preozko, če bi gledali na kritiko in njen pomen samo s tega, lahko bi rekli osebnega vidika. Res je: v trenutku, ko si stojita nasproti pisatelj-tvorec, pisatelj-umetnik ter bralec — in sicer v skrivnostnem svetu umetnine, katero je prvi na osnovi svojega doživetja ustvaril, da jo sedaj drugi ob branju podoživlja in sprejema vase — v tem trenutku nima kritika res nobenega pomena, nobenega opravka in je tako rekoč odveč. Kdor pa se more vmisliti v celoto kulturnega življenja, v ves zamotani kompleks dejstev in dejanj, ki vplivajo na pisatelja bodisi kot človeka bodisi kot oblikovalca in ki prav tako oblikuje bralca, ga kulturno vzgajajo, mu bude, razvijajo in usmerjajo ne samo splošno duševne, ampak zlasti tudi tiste posebne sposobnosti, s katerimi dejanski šele lahko stopi v svet umetnosti — kdor vse to premisli, ta bo o kritiki sodil drugače. Še bolj kot takšno premišljevanje, razlaganje in dokazovanje pa nam pokaže nalogo in pomen kritike zgodovinsko gledanje. Dasi je res, da kritika nikoli ni mogla ustvariti pisatelja kot takega, to je, mu ni podelila umetniškega daru, ker mora biti le-ta v prvi vrsti prirojen, je pa nasprotno vendarle res, da je kritika, zlasti če je hodila vzporedno z literarnim ustvarjanjem ali celo pred njim, dajala tako posameznikom kakor tudi celim generacijam orientacijo, jih opozarjala na napake in nove možnosti ter jih neredko vodila v nove duhovne in estetske svetove, ki jih je slutila v globini časa.

Da je to res tako, za to nam nudi literarna zgodovina nešteto primerov. Spomnimo se samo našega Matija Čopa in njegovega pozitivnega vpliva na največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna. Ali pa Frana Levstika, čigar kritično delo in uspeh v našem slovstvu je neovrgljiv dokaz za to, da je kritika potrebna, koristna ter soustvarjajoča sila poleg slovstva. Že kar zadeva zgolj oblikovne sestavine literature, jezik in obliko v splošnem, more kritika ne le kot tolmač iti skladno z razvojem slovstva, ampak ga more tudi usmerjati dalje, braneč ga pred epigonstvom in neživljenjskostjo. Še večji pomen pa more imeti kritika glede na vsebinske sestavine literature: na njene snovi, ideje in duha. Ravno Levstikov zgled je za to nadvse poučen. Njegove besede „Bog živi kritiko!“, s katerimi je začel svoje epohalno sodniško in hkrati graditeljsko delo pri nas, so bile po besedah urednika njegovega zbranega dela dr. Antona Slodnjaka izraz prepričanja, da je bila v tistem trenutku — na pragu druge polovice minulega stoletja — „Slovenec literarna kritika najpotrebnejše, ne le kot neko notranje slovstveno opravilo, kot najvažnejša služba narodovemu življenju“. Zakaj Levstikova vodilna kritična misel je bila: neiskrenost, zlaganost, epigonstvo, barbarsko onečaščenje književnega jezika, nepoštenost in lepa laž v književnosti dokazujejo, da tudi narodno politično življenje ni zdravo, da vlada v njem osebno

častihlepje in koristoljubje. Poznejši razvoj nam je pokazal, da je bila Levstikova kritika, ki je temeljila na estetskem in sociološkem gledanju na literaturo, največjega pomena za njen nadaljnji razvoj, a prav tako za duhovno rast vsega našega življenja vobče. Enake in podobne zglede, kako je kritika vodila in uravnavala literaturo in življenje — to dvoje se namreč nikoli ne da ločiti —, nam nudijo tudi literature drugih narodov. Pomislimo samo na Francijo XVII stoletja, kjer je po nastopu slovstvenega teoretika in kritika Boileau-a književna kritika naravnost usmerjala vse literarno ustvarjanje v duhu klasicizma. Prav tako sta imela silen vpliv na literaturo svoje dobe nemška kritika Gottsched in Lessing, pozneje, v dobi romantike, pa na primer brata Wilhelm in Friedrich Schlegel. Nič manjši ni bil vpliv, ki ga je imel v minulem stoletju na literaturo Francoz Hippolyte Taine ter v dobi odpora proti naturalizmu, v dobi nove romantike, Nemec Friedrich Nietzsche. Izmed podobnih primerov v slovanskih literaturah pa je treba omeniti ruskega kritika Bjelinskega, ki je v prvi polovici preteklega stoletja odprl vrata socialno-realistični književnosti v Rusiji. Vsi ti in taki primeri nam pričajo, da je pomen kritike v resnici velik ter da more kritika buditi speče tvorne sile v narodu ter jih po umetnikih klicati v življenje. Seveda so možni tudi nasprotni primeri, da namreč kritika zavira razvoj književnosti, za kar nam nudi literarna zgodovina drugod in pri nas nešteto zgledov.

O potrebi in pomenu kritike bi bilo potemtakem nesmiselno dvomiti. Moramo se pa še vprašati, kakšna bodi kritika tako po svoji predmetni strani, kakor po svojem značaju oziroma metodi.

Kakor ni enkratne, za vse čase veljavne književnosti, tako tudi ne more biti takšne kritike. Tudi za kritiko velja isto, kar za literaturo: da se ne da priučiti, marveč mora biti prirojen dar. Tudi kritik dejansko ustvarja, čeprav njegovo delo ni toliko vezano na čustvo in domišljijo, kolikor na misel. Medtem ko literatura neposredno izraža razna doživetja v estetskih podobah življenja, bodisi osebnega bodisi socialnega in tipičnega, je pa kritika sodba in razlaganje tega, kar je umetnik ustvaril. Nobenega dvoma ne more biti, da le tisti kritik lahko z uspehom opravlja svoj posel, ki mu prav tako kakor umetniku ne manjka notranje polnosti, razgibanosti, neposrednega čustva in bogate domišljije. Samo tista kritika je življenjska, ki je delo osebnosti, ki ne zajema iz neklih abstraktnih, naučenih pravil, ampak iz bogastva svoje notranjosti, kar mu omogoča ne samo adekvatno podoživeti sleherno literarno umetnino, marveč mu hkrati nudi tudi dostojen izraz, s katerim tolmači duha in slog pisateljevega dela, ugotavlja napake in vrline tega dela ter obenem poišče tudi skrite vzroke, od kod pisateljeva sila oziroma nemoč. Čeprav kritiku pomaga razum, ko oblikuje svoja spoznanja, pa le-ta vendarle temelji na nekaterih notranjih, zelo osebnostnih ter celo iracionalnih sposobnostih doživetja. To se pravi, da mora biti kritik notranje soroden umetniku. Zato kritika nikoli ne vpliva toliko z dokazi,

kakor s prepričevalnostjo, z jasnovidnostjo, s katero sodi, ter z entuziazmom, s katerim se navdušuje za kako delo oziroma ga odklanja. A dasi ni možna taka objektivna kritika, ki bi mogla nuditi tako zvane matematične dokaze, je vendarle treba zavreči tisto skrajno subjektivno kritično prakso, kakršno je gojil na primer čas impresionizma in ko ni bilo umetnikovo delo predmet in izhodišče kritike, marveč le povod za tako zvano „kritično“ opevanje samega sebe.

Prava kritika je tedaj po svojem značaju oziroma metodi osebnostna ter izvira iz skladnosti razuma in inspiracije. Kritiku ni potrebno samo literarno in filozofsko ter sociološko znanje, marveč mora razen tega imeti tudi živ psihološki ter estetski čut.

Ta zahteva, namreč da bodi kritik osebnost, se danes splošno že priznava. Manj jasnosti pa je glede predmeta kritike, to je, kaj naj kritika na umetnini presoja. Zavrnili smo tisto subjektivistično kritiko, ki smo jo prej imenovali lažno kritično opevanje samega sebe; a prav tako ni možna tudi ne takšna objektivna kritika, ki bi imela matematično dokazno moč ter bi izčrpala umetniško delo tako, da bi ne bilo mogoče najti še vedno nove osvetljave. Vsekakor pa moramo poudariti zahtevo po sintetični kritiki, to je po kritiki, ki se bavi z vsemi dejanskimi sestavinami literarnega dela. Da se mora književna kritika ravnati po delih literature, je jasno. A le redke so bile dobe in prav tako redki kritiki, ki so to bodisi doumeli bodisi hoteli. Navadno je kritika enostranska zaradi tega, ker poudarja namesto celote literarne umetnine le njene posameznosti. Sleherno literarno umetniško delo je izraz človeka umetnika, njegovih vsebinskih (idejnih) in oblikovnih doživetij, in ta dvojnost se v bistvu razodeva tudi v sleherni njegovi tvorbi. Če tedaj odgovor na vprašanje po sestavinah literarnega umetniškega dela, pesmi, povesti ali drame, zgostimo v najpreprostejšo formulo, ločimo pri vsaki umetnini vsebino in obliko. Vsebina obsega čustva, misli, ideje, motive, snovi, probleme in spada v sfero svetovnega naziranja, ako razumemo ta izraz v najširšem smislu, tedaj ne kot določeni miselni sistem, ampak kot podobo sveta, ki jo nosi človek v samem sebi. Vsebina je v umetnini njen „kaj“. V obliki pa si najde izraza irealno likovno doživetje; v obliki se nam tedaj razodene estetski svet lepega. Ali z drugimi besedami: oblika je pri umetnini njen „kako“. Zato je povsem upravičena le sintetična kritika, kakor smo jo imenovali prej, torej kritika, ki presoja sleherno literarno delo z vsebinskega in oblikovnega vidika, lahko bi rekli tudi z idejno-sociološkega ter estetskega vidika.

Enostransko je presojati umetnost samo z vidika vsebine, zakaj vse to nam pač pokaže človeško vrednost umetnine, njene etične, religiozne, socialne, narodne ter vobče življenske vrednote; ne odkrije pa nam njene umetniške vrednosti. Tak izključno idejno-sociološki vidik je potemtakem treba zavreči kot enostranski, zlasti še, če niti v lastnih mejah — kot idejna presoja —

ne zajema iz polnosti življenja ter presoja umetnost izključno le z nekega določenega vidika, n. pr. pedagoškega, etičnega, socialnega, verskega, narodnega ali celo političnega. Takih zgledov nam nudi razgled po literarni kritiki vse polno, bodisi v preteklosti bodisi v sedanjosti. A prav tako je — z druge strani — enostranska kritika, ki se omejuje samo na sodbo glede oblike, tedaj tako imenovana larpurlartistična kritika. S tem ni rečeno, da bi taka izključno formalna kritika v nobenem primeru ne mogla dojeti umetniške vrednosti kakšnega dela, čeprav vseh oblikovnih elementov, n. pr. stila, ni mogoče popolnoma doumeti ločeno od vsebine. Vrh tega pa je tudi jasno, da takšna kritika, ki se ne ozira hkrati na vsebinsko stran ter prezre človeške vrednote dela, ne zajame umetnine v celoti. Toda doslej se je zmotno štela prav taka zgolj formalna kritika za edino upravičeno ter umetnostno, kar je bilo seveda posledica larpurlartističnega naziranja, češ da umetnost nima ničesar skupnega z življenjem ter da je „onstran dobrega in zlega“, bodisi da razumemo dobro in slabo v etičnem in religioznem ali v socialnem smislu. Toda to ni resnica. Vsaka resnična, živa umetnina — in torej tudi literarna — vedno izžareva nekaj, kar moramo nasproti njeni obliki poudariti kot njeno vsebino ali idejo.

Zato ne velja naziranje polpretekle dobe, češ da je kritika, ki presoja literaturo tudi po njeni vsebinski strani, neumetnostna ter utilitaristična ali koristnostna. Utilitarno ali tendenčno kritiko moramo razlikovati od sintetične, to je tiste, ki presoja obliko in vsebino umetnine hkrati in sicer ne z apriornimi in tudi ne samo z razumskimi, marveč z osebnostnimi merili doživetja. Medtem ko presoja utilitarna kritika vsebino po njeni praktični koristnosti ter se le vprašuje, koliko umetnina služi, n. pr. v vzgojne, socialne, verske, narodne ali politične namene, pa se nasprotno sintetična idejno-sociološka kritika sprašuje ne po koristih, ampak po vrednotah recimo etičnega, religioznega, socialnega sveta, ki se organsko in neposredno razodevajo iz slehernega literarnega dela. Saj tudi zgolj formalna kritika lahko postane estetsko-dogmatska, brž ko se opre na neke „objektivne“ ali celo antične oziroma bolj klasicistične vzore ter se da voditi od razumsko zgrajenega estetskega sistema, namesto od žive osebne intuicije. Zgledov za to nam nudi zgodovina literature in njene kritike dovolj.

Kritika, ki hoče zajeti celoto literarnega ustvarjanja ter biti tako zares ne samo v skladu z resničnim svetom literarne umetnosti, ampak tudi sodobna, mora združevati oba vidika, oblikovnega in vsebinskega. Literatura ni nekaj, kar stoji ob strani in nad življenjem, marveč gradi svoj estetski svet vedno le na osnovi življenjske borbe. Tega se mora zavedati tudi kritika, če hoče iti vzporedno s sodobnim slovstvom ter mu biti ne samo veren tolmač in pravičen sodnik, marveč tudi soustvarjajoča moč ter pogonska sila.

Misli

(Iz pisma z dne 3. II. 1938.)

„V Sloveniji veliko molijo, pa je morda izmed sto očenašev le eden pravi; v Sloveniji veliko kolnejo, pa je med kletvami redka prava kletev; v Sloveniji slišim dovolj socialnih strun in strunic, toda — še pri Cankarju! — ni je prave skladne srčne melodije.“

„Mene boli Francova Španija ravno tako kakor republikanska Španija; jaz čujem krik kitajskih žen in otrok v strahotah vojne v isti grozi kakor v duhu trepetam z jurišnimi vrstami japonskih vojakov, ki jih požira vojni moloh.“

„V Ljubljani pa merijo vse le na ideološke vatle, v Ljubljani so zagrizeni in zagrenjeni kakor verske sekte v starem Jeruzalemu.“

Vinko Žitnik

Elegija

Brez tolažbe, brez miru in sreče
tavam skozi svojih dni sivino;
srčni plamen me še zmerom peče
in iz stare rane kri mi teče
s tiho, neprestano bolečino.

Vem, nikoli več se ne povrne
vigred moja, vigred izgubljena;
nikdar več nebes mi ne odgrne,
nič več z mojim srcem se ne strne
mladih dni ljubezen zamujena!

Česa, koga naj zdaj tu še čakam?
Mrtvi so vsi upi, vsi sni strti;
vendar ne vzdihujem in ne plakam —
kakor mož molče skozi čas korakam
k svoji čisti, nemi devi smrti.

Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah

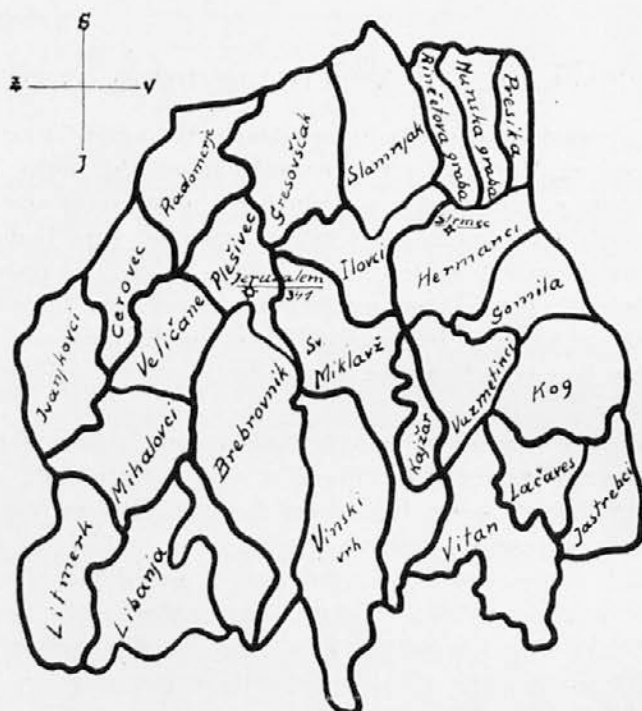
Pokrajina. Jeruzalemske gorice so najvzhodnejši predel Slovenskih goric, obdan na severu od Murskega polja, na vzhodu od Medmurja, na jugu od v Panovsko ravan se prelivajočega prehodnega pasu spodnjega Dravskega polja. Najvišji vrh tega koščka slovenskega ozemlja, kjer ljudstvo pridelava znano vino „jeruzalemčan“, je Jeruzalem (višina 345 m). Jeruzalem in ostali vrhovi Jeruzalemskih goric (posebno Strmec, Bajzek, Sv. Bolfenk) so lepe razgledne točke, od koder seže oko do Pohorja in Kobanskega, do Boča in Ivanjšice daleč v Panovsko Podravje, preko Prekmurja pa do Blatnega jezera na Ogrsko.

Za Jeruzalemske gorice sta v rabi tudi imeni Ljutomerske gorice in Ormoško-Ljutomerske gorice. Obe imeni sta manj opravičeni, zakaj mesti Ljutomer in Ormož ležita izven Jeruzalemskih goric, prvo na Murskem polju, drugo na prehodu Slovenskih goric v spodnje Dravsko polje.

Jeruzalemske gorice tvori pokrajina 26 katasterskih občin, kjer goji ljudstvo poleg ostalih zemljiških kultur (njiv, travnikov, vrtov, pašnikov, gozdov) tudi vinsko trto. Vinska trta je v Jeruzalemskih goricah stara zemljiška kultura, ki so jo gojili že v fevdalni dobi trinajstega in štirinajstega stoletja. Ure daleč so hodili tudi tlačani z Murskega in Dravskega polja obdelovat vinograde cerkvenih in ostalih fevdalcev. Predniki ljudstva, ki obdeluje zemljo v Jeruzalemskih goricah, na sosednjem Murskem in Dravskem polju, so trpeli v stoletja trajajočih bojih domačih fevdalcev s sosednjimi ogrskimi. Stoletja dolgo so kopita ropajočih fevdalskih in turških tolp na pohodih teptala ta košček slovenske zemlje. Potomci fevdalskih tlačanov so težačili Ljutomerski, ormoški, ptujski, mariborski, radgonski, graški, dunajski in ostali meščanski gospodi. Sedanji zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah so razvojna posledica stoletnega težačenja. V teh odnosih so živo občuteni sledovi fevdalnega in meščanskega gospodstva.

Kulture. V 26 katasterskih občinah Jeruzalemskih goric je 6297,0 ha produktivne zemlje. Od celotne produktivne površine pripada posameznim katasterskim občinam: Litmerku 277,8 ha, Libanji 309,9 ha, Pavlovskemu vrhu 175,6 ha, Mihalovcem 252,5 ha, Ivanjkovcem 210,0 ha, Cerovcu 140,8 ha, Veličanam 249,4 ha, Plešivcu 172,9 ha, Brebrovniku 506,1 ha, Vinskemu vrhu 436,3 ha, Sv. Miklavžu 438,8 ha, Kajžaru 83,4 ha, Vuzmetince 213,0 ha, Ilovcem 206,2 ha, Hermancem 257,3 ha, Gomili 204,2 ha, Kogu 262,5 ha, Lačavesi 144,7 ha, Vitani 320,7 ha, Jastrebcem 175,6 ha, Radomerju 280,3 ha, Gresovščaku 325,9 ha, Slamnjaku 315,3 ha, Rinčetovi grabi 128,4 ha, Nunski grabi 128,4 ha in Presiki 87,3 ha.¹

¹ Gradivo: posestni listi, naloženi za prvih 20 katasterskih občin pri katasterski upravi v Ptuj (1808 posestnih listov), za zadnjih 6 katasterskih občin pri katasterski upravi v Ljutomeru (349 posestnih listov) in sicer po stanju v letu 1936.

Skica katasterskih občin v Jeruzalemskih gorica

V kakem razmerju so posamezne zemljiške kulture? Od celotne produktivne površine 6297.0 ha (100 %) odpade na posamezne kulture: na njive 1729.2 ha (27.46 %), na vinograde 1363.2 ha (21.65 %), na travnike 668.6 ha (10.62 %), na pašnike 479.5 ha (7.62 %), na vrtove 490.8 ha (7.79 %), na gozdove 1511.9 ha (24.01 %), na stavbišča 53.7 ha (0.85 %),
odnosno v posameznih katasterskih občinah izraženo zgolj v %:

	njive	travniki	vrtovi	vinogradi	pašniki	gozdovi	stavbišča
Litmerk	25.94	4.87	7.66	17.86	6.07	36.97	0.63
Libanja	30.82	14.61	6.86	5.88	5.32	35.85	0.66
Pavlovski vrh	33.87	3.92	8.57	17.36	8.19	27.19	0.9
Mihalovci	31.69	14.24	4.88	16.57	8.34	23.42	0.86
Ivanjkovci	28.87	20.21	7.49	15.45	6.67	20.64	0.67
Cerovec	28.28	5.41	12.55	23.34	7.33	22.36	0.73
Veličane	27.13	11.33	10.27	22.15	9.88	18.37	0.87
Plešivec	11.46	6.8	13.36	34.69	11.54	21.46	0.69
Brebrovnik	20.61	12.9	6.74	24.43	10.8	23.76	0.76
Vinski vrh	42.24	8.71	5.88	16.98	7.14	18.26	0.79
Sv. Miklavž	32.21	16.57	6.62	6.96	7.21	29.63	0.8
Kajžar	8.42	1.86	12.34	67.01	7.29	1.55	1.53

	njive	travniki	vrtovi	vinogradi	pašniki	gozdovi	stavbišča
Vuzmetinci	26.55	12.12	7.08	19.30	10.21	23.8	0.94
Ilovci	15.47	6.17	13.13	33.25	3.74	27.47	0.77
Hermanci	22.91	12.78	11.25	24.86	3.56	23.98	0.66
Gomila	31.47	8.03	14.03	29.1	4.79	11.82	0.76
Kog	22.36	11.26	7.54	35.81	4.81	17.14	1.08
Lačaves	31.78	16.14	4.69	19.19	7.85	19.35	1.0
Vitan	42.09	7.17	5.42	6.81	4.95	32.67	0.89
Jastrebc	45.31	13.51	5.94	13.16	8.14	12.20	1.23
Radomerje	30.85	7.06	6.62	15.61	9.09	29.71	1.05
Gresovščak	14.03	7.07	5.17	28.72	7.7	36.6	0.71
Slamnjak	27.35	13.43	4.79	23.76	10.09	19.46	1.12
Rinčetova graba	10.33	9.27	6.89	42.72	11.21	18.63	0.95
Nunska graba	18.78	2.57	13.11	46.41	8.56	9.61	0.96
Presika	12.35	13.36	11.6	39.91	9.75	11.93	1.1

Vinogradi se raztezajo po strmih rebreh, pokrivajo petino produktivne površine. Po grebenih, po širokih plitkih ter ozkih, globokih dolinah so razpeltane ceste, kolniki in klanci do gospodskih zidanih hramov, ki so poleg cerkva raztreseni po najlepših grebenih, do viničarij in do domov ob vznožjih ter dolinah. Po dveh dolinah se raztezajo travniki, malo više se druga v drugo prelivajo krpe gozdov, njiv in sadnih vrtov, največ njiv pa je ob položnih vznožjih in po ravninah.

Jeruzalemske gorice so pisane in polne naravnih lepot. Privabljajo mnogo tujcev zlasti jeseni v trgatav. Tedaj tudi ožive zidani hrami po strmih vrhovih, mnogi so bili vse leto prazni in zaklenjeni.

Malokdo, ki občuduje to pisano pokrajino v jutranji zarji, v medlečem soncu, v večernem mraku, spomladi, ko pokrajina zeleni in vzcveto sadni vrtovi, v vročem poletju, ko se po polju preliva nebroj barv zoreče pšenice, rži, ječmena, ovs, zelene koruze, krompirja, ajde, prosa, in ko iz peščene sivine zeleni vinska trta, ter jeseni, ko se vrhovi in doline prelivajo v najpisanejših barvah, malokdo se vpraša, kako to, da so polja razdrobljena v toliko njiv in njivic ter ponekod na vsakem ogonu raste različen pridelek, tako malo pa je velikih obširnih njiv. Malokdo se vpraša, kako to, da so po najlepših rebreh sprostrte skoro same obširne parcele vinogradov z zidanimi velikimi hrami na vrhu in z redko raztresenimi viničarijami, po nekaterih grebenih pa so gosto razmeščene hiše in bajte, pas vinogradov pa je s številnimi „sepi“ razdrobljen v mnogo ozkih parcel.

Čigava je zemlja? Vsa produktivna zemlja v Jeruzalemskih gorinah pripada 1417 zemljiškim gospodarstvom.² Med temi gospodarstvi, ki imajo zemljo v Jeruzalemskih gorinah, je 1382 individualnih ali družinskih zemljiških gospodarstev, 35 zemlj. gospodarstev pa pripada raznim ustanovam (cerkvam,

² Ločiti je pojma zemljiško gospodarstvo in kmečko gospodarstvo; dokler govorimo zgolj o zemljiškem gospodarstvu, ni upoštevan slojni vidik.

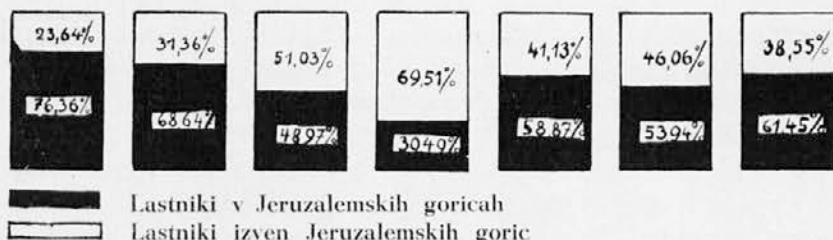
šolskim občinam, političnim občinam, društvom, denarnim zavodom). Lastniki³ 733 zemljiških gospodarstev (51.69 % vseh) bivajo v Jeruzalemskih gorica, lastniki 684 zemlj. gosp. (48.31 % vseh) bivajo izven Jeruzalemskih gor in sicer:

v kat. občinah s kmečkim značajem na Murskem polju, v ost. Slovenskih gorica, na sp. Dravskem polju in v Medmurju	Ind.	Ustan.	Skupno
v Ormožu in Ljutomeru	463	5	468
v ostali Sloveniji	92	6	98
v drugih predelih države	58	3	61
izven naše države	16	—	16
	35	6	41

Zemljiškim gospodarstvom v Jeruzalemskih gorica pripada 3566.1 ha ali 56.63 %, onim izven Jeruzalemskih gorica pa 2730.9 ha ali 43.37 % celotne produktivne površine. Podrobneje je to razvidno iz sledeče razpredelnice:

Bivališče zemljiškega lastnika	Število zemlj. gosp.	Produktivna površina	
		v ha	v %
Jeruzalemske gorice	733	3566.1 ha	56.63 %
kat. obč. na Murskem polju, v Slov. gor., na sp. Dravskem polju, v Medmurju	468	1014.4 ha	16.11 %
Ormož in Ljutomer	98	895.0 ha	14.21 %
ostala Slovenija	61	162.5 ha	2.58 %
drugi predeli države	16	62.5 ha	0.99 %
izven naše države	41	596.5 ha	9.48 %

Gornja razpredelnica prikaže mnogo. Skoro polovica produktivne zemlje (43.37 %), ki jo obdeluje ljudstvo v Jeruzalemskih gorica, je last zemljiških gospodarstev izven Jeruzalemskih gorica in od tega cela sedmina (14.21 %), ormoškega in ljutomerskega meščanstva. Lastniki skoro $\frac{1}{10}$ (9.48 %) produktivne površine bivajo v drugih državah, največ v Avstriji (36 lastnikov,

ki imajo v Jeruzalemskih gorica 518.9 ha produktivne površine) dalje v Italiji (1), v Českoslovaški (2), na Holandskem (1) in v Združenih državah (1).

³ Na imena 733 lastnikov zemlj. gospodarstev je naloženih 1176 posestnih listov, na imena 684 lastnikov zemljiških gospodarstev, ki bivajo izven, a imajo zemljo v Jeruzalemskih gorica, je naloženih 981 posestnih listov.

Odstotno razmerje med lastnino zemljiških gospodarstev v Jeruzalemskih gorica, napram lastnini onih izven njih je pri celotni produktivni površini kakor 56.63 : 43.37. Pri posameznih zemljiških kulturah pa ni tako. Nazorno je to razvidno iz spodnje razpredelnice na strani 30.

Pri njivah se razmerje občutno spreminja v korist zemlj. gospodarstev v Jeruzalemskih gorica, manj občutno pa tudi pri travnikih, stavbiščih in pašnikih. Pri gozdovih, vrtovih najobčutneje pa pri vinogradih izven Jeruzalemskih goric, saj pripada tem gospodarstvom n. pr. $\frac{7}{10}$ vse vinogradne površine. Podrobneje je to za vrtove, vinograde in gozdove razvidno iz sledeče razpredelnice:

Bivališče zemljiškega lastnika	površina					
	vrtov		vinogradov		gozdov	
	v ha	v ‰	v ha	v ‰	v ha	v ‰
Jeruzalemske gorice	240'3	48'97 ‰	415'7	30'49 ‰	815'5	53'94 ‰
kat. občina na Murskem p., v Slov. g., na sp. Dravskem p. in v Medmurju	87'4	17'8 ‰	367'3	26'95 ‰	203'4	13'45 ‰
Ormož in Ljutomer	50'6	10'31 ‰	258'9	18'99 ‰	315'1	20'84 ‰
ostala Slovenija	33'6	6'84 ‰	68'6	5'03 ‰	44'5	2'94 ‰
drugi predeli države	8'8	1'8 ‰	19'1	1'41 ‰	16'3	1'08 ‰
izven naše države	70'1	14'28 ‰	233'4	17'13 ‰	117'1	7'75 ‰

Tudi ta razpredelnica prikaže mnogo. Manj ko $\frac{1}{3}$ (30.49 ‰) vseh vinogradov v Jeruzalemskih gorica je last zemljiških gospodarstev v Jeruzalemskih gorica, medtem ko je skoro $\frac{1}{5}$ (18.99 ‰) vinogradne površine last ormoškega in ljutomerskega meščanstva, skoro prav toliko (17.13 ‰) pa pripada razni gospodi izven naše države.

Po vsem tem nastane vprašanje, kaki so ti odnosi v posameznih katasterskih občinah.

(Nadaljevanje sledi)

Ruža Lucija Petelinova

Ognji

Bisere so moje živi ognji vžgali.

Kdo ve, morda vanje sonce se je znilo,
sonce, ki pšenico v polju je zorilo?

Kdo ve, morda skoznje tajno še od snoči
žarke mi opojne mesečina toči?

Kdo ve, morda, morda pa srce jih vžiga,
kadar k tebi, dragi, svojo pesem dviga!

Bisere so moje živi ognji vžgali.

Neznanemu

Kdo bil si, veliki, neznani brat,
ki nekdej, kakor Mojzes Izrael,
si pripeljal nas v alpski Kanaan?
Od koga ti ukaz je tak bil dan,
da si postavil nas na to križpotje,
kjer sebi smo in drugim vsem v napotje,
kjer plen bili smo, plen smo še sedaj
volkulji rimski in germanski ujedi,
in da v ponižanju, trpljenju, bedi
le hlapci tujcev smo na vekomaj?

Zakaj peljal nas nisi bolj v zatišje,
kjer črede svoje bi le zase pasli,
kjer naši bi sinovi za nas rasli,
kjer dvignili svobodni bi se više
kot strme stene sivega Triglava?
Veljala naša bi pri nas postava,
neznana bi bila nam stiske sila,
nevera vase ne bi v nas vzkalila,
bi ne bili le pleme nepriznано,
vsak dan tajeno in vsak dan izdano.

O veliki, o naš neznani brat,
če si pa že, kot Mojzes Izrael,
nas pripeljal v ta alpski Kanaan,
če tak ti višji bil ukaz je dan,
da tu ostanemo, na tem križpotju,
potem vsaj stori, da ne bo v nasprotju,
življenje naše s tvojimi nameni!
Nevero staro, dvom iz nas preženi
in daj, da spet jekleni kakor hrasti
in neupogljivi v svoji lastni časti
postanejo vsaj novi nam rodovi,
sinovi naši in sinov sinovi!

Naše kreditno gospodarstvo pogoj za gospodarsko osamosvojitve

V današnjem gospodarstvu je napredek brez kredita skoro nemogoč. O tem ni potrebno razpravljati na tem mestu natančneje. Zasebno kakor tudi javno gospodarstvo ne moreta izvrševati večjih investicij brez kredita, potrebuje pa tudi obratnih sredstev za izvrševanje tekočih poslov, če ne zadoščajo lastna sredstva. V teh primerih je kredit produktivne narave in prinaša koristi tudi narodnemu gospodarstvu. Kredit za trošenje (konzumni kredit) je lahko potreben, da kdo prestane težko dobo, ko mu dohodki ne zadoščajo, sicer pa ni priporočljiv.

Zlasti v času gospodarske krize je kredit izredno velikega pomena, ker je podlaga za nove investicije v zasebnem gospodarstvu, ki jih je tedaj sicer bolj malo, pa se vendarle izvršujejo in zaposluje veliko število delavcev, kar velja tudi za investicije javnih korporacij ali javna dela in razne javne naprave. Ker imajo javne korporacije v času krize že itak zmanjšane prejemke, je toliko važnejše, da lahko računajo s kreditom vsaj v času krize, ko je torej zasebna investicijska delavnost oslABLJENA in se da najti razpoložljiv denar, ki trenutno ne more najti zaposlitve v zasebnem gospodarstvu. Vendar pa so v času krize odplačila dolžnikov denarnim zavodom manjša, kar zmanjšuje razpoložljivo gotovino.

Važnost kreditnega gospodarstva v času krize zahteva torej, da naj se v takih časih zjamči redno delovanje denarnega in kapitalnega trga, ki naj omogoči tedaj zlasti javne investicije. Te so koristne vsemu narodnemu gospodarstvu, ker zmanjšujejo brezposelnost, na drugi strani pa povečajo zaposlitev tudi raznih obrti, trgovine in industrije ter hkrati omogočijo kmetovalcem boljšo prodajo pridelkov. Zasebna gradbena delavnost je v času krize navadno manjša, razen ako gradijo zasebniki iz strahu pred razvrednotenjem denarja, torej ne glede na to, ali morejo pričakovati, da se jim bo hiša primerno obrestovala in odplačevala.

V normalnih časih je velika potreba zlasti zasebnega gospodarstva po kreditih. Trgovina, obrt in industrija potrebujejo zlasti obratnega kapitala, torej kredita za financiranje tekočih poslov, ki je bistveno kratkoročen. Za investicije, ki naj služijo daljšo dobo, so potrebni srednjeročni in dolgoročni krediti. Kapital za take svrhe se imenuje naložni kapital. Potreben je zlasti za tovarne, obrtne in druge delavnice ter za nabavo strojev, potrebnih v trgovini, obrti in industriji. Bistveno dolgoročen kapital odnosno kapital v obliki hipotečnih posojil potrebujejo zlasti vsi oni, ki nameravajo graditi stanovanjske hiše, bodisi rodbinske bodisi najemne hiše. Kot graditelji hiš prihajajo v poštev najrazličnejši poklici, ki pač zidajo po svoji denarni moči

velike ali male hiše. Kmet potrebuje kredit deloma kratkoročno, deloma srednjeročno in dolgoročno, zlasti za nabavo semen, orodja, strojev, živine, pa tudi za gradnjo hiš in raznih gospodarskih poslopij.

Tudi za obnovo in popravilo obstoječega narodnega kapitala je potreben kredit.

Komaj bo torej mogoče najti gospodarsko panogo, ki ne bi bila navezana na kredit, če hoče doseči zaželeni napredek. Seveda ni vseeno, v čigavih rokah bodo denarni zavodi, ki dajejo kredite, še manj pa smemo zanemarjati vprašanje, katere panoge ima v rokah tuji kapital, ker mu morda niti ni treba kredita ali ga dobi v svoji lastni državi.

V času krize se je pokazala pri nas precej žalostna sprememba. Pred krizo denarnih zavodov, ki je pri nas nastopila l. 1931, so bili denarni zavodi vseh vrst s sedežem v Dravski banovini tako močni, (ker je bilo na pretek domačih vlog, všteti znatne pošiljke naših izseljencev), da so posojali direktno ali indirektno denar svojih vlagateljev tudi izven Slovenije, ker ga v Sloveniji niso mogli plasirati. Marsikatero tako posojilo je povzročilo našim zavodom v času krize težave, ker je kontrola nad oddaljenim dolžnikom precej težja kot nad domačim.

Pred krizo so dajali pri nas kratkoročne kredite predvsem trgovini, obrti in industriji banke (delniške), deloma tudi zadruge (posojilnice) in samoupravne hranilnice (te so dajale kratkoročnih, zlasti meničnih kreditov najmanj), dolgoročni kredit pa so dajale predvsem hranilnice, za njimi pa posojilnice. Komunalna posojila (posojila samoupravnim korporacijam) so dajale skoro izključno samoupravne hranilnice. Hranilnice in posojilnice so bile vse v domačih rokah, banke so izkazovale deloma tujo udeležbo pri kapitalu. Poleg teh zavodov s sedežem v Dravski banovini je tu bilo več podružnic delniških bank s sedežem izven Slovenije, zlasti v Zagrebu, (ena v Češkoslovaški), ki so imele podružnice pri nas in sicer tudi izven Ljubljane. Posojila Državne hipotekarne banke pred krizo v Sloveniji niso bila znatnejša, ker je bila pri nas obrestna mera za posojila prenizka in ni bilo večjega povpraševanja po njenih kreditih. Poštna hranilnica je imela nekaj komunalnih in lombardnih posojil. Privilegirana agrarna banka pa ni mogla plasirati posojil iz tega vzroka kot Državna hipotekarna banka. Narodna banka je dajala kredite predvsem indirektno, torej zlasti reeskontne kredite preko drugih denarnih zavodov.

Tuji kapital je bil v naši industriji udeležen deloma direktno, namreč pri kapitalu večjih podjetij s sedežem pri nas ali pa je dal kredite tem podjetjem in sicer bodisi preko banke bodisi direktno, tako da je tuje matično podjetje imelo udeležbo na kapitalu tukajšnjega podjetja ali da mu je le posodilo denar.

Ker pa so bili pred krizo naši denarni zavodi, zlasti banke, precej močne, je bilo mogoče, da so domače banke ustvarjale polagoma svoje industrijske koncerne in so posojale denar najrazličnejšim domačim podjetjem, ki so torej

bila od tujine neodvisna, dokler so mogla računati s kreditom pri domačem denarnem zavodu, zlasti pri banki.

V krizi se je ta slika spremenila. Predvsem moramo tu ponoviti, da je bilo za krizo leta 1931., namreč za naval vlagateljev na denarne zavode vseh vrst v Jugoslaviji skoro najmanj povoda, če primerjamo izgube naših denarnih zavodov z izgubami zavodov v drugih državah. Saj so zavodi v Avstriji, Nemčiji in na Češkoslovaškem izgubili milijardne zneske v šilingih, markah in češkoslovaških kronah, katere jim je deloma pokrila država. Pri nas se tedaj ni našel denar niti za plačila vlagateljem, niti se ni našel denar za kritje izgub denarnim zavodom, ki so torej bili prepuščeni sami sebi.

Če gledamo danes bilance naših denarnih zavodov in jih primerjamo s stanjem pred krizo, vidimo, da so le redki segli po zadnjem sredstvu, po likvidaciji in sicer skoro izključno najmanjši zavodi. Zelo malo zavodov je spremenilo del vlog (največ 40 % od vlog nad 10.000 dinarjev) v specialni rezervni fond, iz katerega se sicer lahko iz bodočih dobičkov vračajo vlagateljem zneski, ki so se jim tedaj odtegnili. Ti zavodi so pričeli deloma že vračati odtegnjene zneske. Torej naši denarni zavodi niso bili tako slabi, da bi bili morali vlagatelji dvigati denar tako brezglavo kot l. 1931 in deloma še pozneje več let. Vlagatelji so tedaj popolnoma pozabili, da škodujejo z nepotrebnim dviganjem vlog sebi, ker izgubijo obresti (izgube na obrestih v času krize znašajo v celi državi okrog 1½ milijarde dinarjev), pa tudi celemu gospodarstvu, ker so zavodi morali odpovedati kredite dolžnikom, da so mogli zadovoljiti zahteve vlagateljev. S tem je bil marsikateri dolžnik, ki je bil sicer dober, prisiljen, da omeji ali ustavi svoje obratovanje, ker ni imel na razpolago več kredita in je moral celo vrniti ono, kar je imel. Niti misliti ni bilo mogoče, da bi bil denarni zavod dajal nova posojila za kakršnekoli investicije ali povečanje obrata. Vsi ti momenti so morali znatno povečati brezposelnost in s tem zastoj v vsem gospodarskem življenju. Kdor je dvigal denar po nepotrebnem, ni pomislil, da s tem jemlje kruh in delo morda svojemu sosеду, svojemu bratu ali stricu in da s tem škoduje baš svojemu kraju, na čigar napredku je vendar imel tudi interes. Kdor je dvigal denar, je torej povečeval brezposelnost, ne da bi se zavedal, kako je tudi on k temu pripomogel.

Našim vlagateljem ni bila dovolj znana ta tesna zveza med dviganjem kredita iz denarnega zavoda, ki je imel namen, da dvigne gospodarstvo svojega področja. Na tem polju preostane še mnogo dela, da se bodo vlagatelji poučili, kako škodo lahko povzroča nepotrebno dviganje vlog. Nekaj moramo tu pribiti. Nemške posojilnice v naših krajih so v času krize večinoma dobro uspevale, njihove vloge so naraščale, medtem ko so v slovenskih zavodih vseh skupin vloge padale. Odkod ta pojav?

Nemci so se zavedali, da so njih denarni zavodi steber njihove gospodarske neodvisnosti. Vedeli so, da izgubijo mnogo pozicij, če bi njihovi zavodi dvigali denar po nepotrebnem iz svojih zavodov. Pri manjšini je pač ta čut

solidarnosti mnogo bolj razvit kot pri večini. Na ta način se je položaj nemških zavodov v času krize precej okrepil, zlasti ko so pričeli dajati tudi nova posojila.

Kaj pa slovenski denarni zavodi? Novih vlog v času krize vsaj na začetku ni bilo. Torej tudi niso mogli dajati novih kreditov niti starim niti novim podjetjem, temveč so morali odpovedati stare kredite. Posojila so še dajale institucije socialnega zavarovanja, Državna hipotekarna banka in Poštna hranilnica (predvsem komunalna posojila), Zanatska banka; drugi zavodi so mogli dajati vloge le zelo oprezno, torej z najkrajšim možnim dospelkom (sem spada Kreditni zavod za trgovino in industrijo, ki je l. 1931 prešel v domače roke). Zaščiteni denarni zavodi vseh vrst so smeli dajati le kratkoročna posojila, torej po bančnih načelih. Dolgoročni kredit je skoro izginil.

Popolnoma razumljivo je torej, da so se morala domača podjetja, zlasti industrijska, ki niso imela zaslombe v tujih denarnih zavodih odnosno kreditih iz tujine, boriti v času krize z največjimi težavami. Precej jih je prešlo v tuje roke; obenem so se odprla vrata tujemu kapitalu tudi za ustanavljanje novih podjetij, ker pač domači denarni zavodi niso mogli financirati novih podjetij sploh, ki so bila potrebna. Tako je torej denarna kriza, ki jo je povzročila nepotrebna vznemirjenost naših vlagateljev, povzročila, da je del industrije prešel v roke inozemskega kapitala, dočim je naš domači kapital ležal težaviran brezplodno po raznih skrivališčih, namesto da bi poživljal naše domače gospodarstvo. Tudi na dražbah raznih hiš in kmečkih posestev se je uveljavljal tuji kapital, četudi obstojajo omejitve glede nakupa nepremičnin vsaj v obmejnem 50 km pasu.

Kakšen je položaj sedaj l. 1938? Predvsem je treba omeniti vse hvalevredno akcijo Narodne banke in Poštne hranilnice, ki sta dali po izredno nizki obrestni meri (3 %) našim denarnim zavodom vseh vrst na razpolago kredite, predvsem za izplačilo vlagateljem do 10.000 dinarjev, (proti odstopu terjatev napram Privil. agrarni banki za odstopljena kmečka posojila) in sicer za postopno oprostitev vlog. Pogoji so tako ugodni, da ne bi smelo biti zavoda, ki ne bi sedaj storil svoje dolžnosti napram vlagateljem in ne bi zaprosil za tak kredit. Res so zvezane s temi krediti številne formalnosti, toda te niso nepremagljive, in z dobro voljo bi mogel vsak zavod v najkrajšem času oprostiti vloge do 10.000, najmanj pa do 5.000 dinarjev.

Ko so vlagatelji spoznali, da morejo sedaj njihovi denarni zavodi računati z zaslombo (Narodno banko, odn. Pošno hranilnico), ki bo dala njihovemu zavodu po potrebi na razpolago denar za izplačilo vlagateljem, se je s tem njihovo nezaupanje napram zavodu precej zmanjšalo, pri nekaterih zavodih pa popolnoma izginilo. Dotok novih vlog, ki so itak vedno razpoložljive, je pri nekaterih zavodih tako znaten, da so v resnih skrbah, kam nalagati plodonosno svoj denar. To je pač prehodni znak, ki bo kmalu minul; ko bodo namreč tudi večji vlagatelji dosegli oprostitev svojih vlog, bodo mogli

ti zavodi dajati tudi nova posojila za najrazličnejše namene, začetkoma seveda skoro izključno kratkoročne, postopoma pa tudi srednjeročne in dolgoročne, četudi ne na predolgo dobo let. Vsekakor bodo morali zavodi imeti pri Narodni banki odnosno Poštni hranilnici dovoljene rezervne kredite, katere bodo izkoriščali le, če bo to treba za izplačilo vlagateljev. Na vsak način bodo morali vsi zavodi imeti malo več gotovine v svojih blagajnah kot pred krizo.

Vsi ti uspehi se bodo dosegli le tedaj, če se bo vlagateljem zbudila zavest, kako tesno so medsebojno navezani vlagatelji na denarne zavode, in kako tesno sta zvezana razvoj in napredek našega domačega narodnega gospodarstva z napredkom in delovanjem naših denarnih zavodov. Sedaj smemo upati, da bodo tudi slovenski denarni zavodi, zlasti oni na severni meji, ki so v času krize imeli precej težav, dobivali vedno več novih vlog in da bodo mogli dajati tudi nova posojila, ki bodo omogočila zopetno ustvarjanje narodnega kapitala, domačih podjetij in nabavljanje nepremičnin.

V tem smislu je treba vzgajati naše vlagatelje k zavesti, da homo postali neodvisni od inozemskega kapitala le tedaj, če bodo domači denarni zavodi zopet močni in bodo igrali zopet tako vlogo, kot so jo igrali pred krizo. Pogoji za to, da lahko vlagatelji zopet zaupajo domačim denarnim zavodom, so sedaj že tu. Tudi vloge naših izseljencev lahko v tem oziru mnogo pomagajo k osamosvojitvi našega gospodarstva. Seveda bo treba tudi izseljencem dokazati, da smejo zopet zaupati našim domačim denarnim zavodom. Gospodarska samostojnost pomeni obenem tudi politično neodvisnost. To gospodarsko samostojnost si lahko v glavnem ustvarimo sami z narodno disciplino tudi v gospodarskih stvareh, zlasti če zopet zaupamo domačim denarnim zavodom, da bodo mogli kreditirati domače gospodarstvo.

Janko S a m e c

Romam skoz nočni mrak

Romam skoz nočni mrak...	Nad zemljo čas beži...
V dalje se sinje	Kakor živ plamen
vtaplja srebrn oblak.	zvezda za njim hiti.
Plah in prijetno vroč,	Kadar zbudi se dan,
ko lep spomin je	mrtva ko kamen
veter, ki gre skoz noč.	pala bo v daljno stran.

Čutim srca bridkost.
Nekam se vzpenja
mi ko neviden most —
Jaz pa le čakam, kdaj
noč se premenja
v jutra mi zlat smehljal!

K vprašanju bodočega denarnega sistema

Zmede v kupni moči denarja med vojno in po njej, zlasti za svetovne gospodarske krize 1931—1935, so znova spravile v ospredje vprašanje denarja z nespremenljivo kupno močjo in z njim v zvezi vprašanje, kakšen denarni sistem bi mogel ob veljavnih razmerah najbolje ustrezati hudo preizkušenemu gospodarstvu. Izkušnje zadnjih let so pokazale, da je bil dosednji denarni sistem z zlato valuto sicer dober denarni sistem, toda zahtevam sodobnega gospodarstva vendarle ni bil kos, saj so mu radi izpremenjenega svetovno-gospodarskega ustroja nedostajali vsi pogoji za uspešno delovanje. Od uspešnega denarnega sistema dandanes ne pričakujemo samo, da obdrži stalno vrednost domače denarne enote do inozemskega denarja (tako imenovano intervalutarno vrednost), marveč da ohrani stalno kupno moč denarne enote na domačem tržišču, kar je v prid trajni zaposlenosti domačega delavstva in kapitala.

Teoriji povojne dobe sta se zastavili stvarno tile vprašanji: ali je ob sedanjem spoznanju in sedanjih izkušnjah mogoč kak denarni sistem, ki bi ustrezal tem novim zahtevam, in če je tak denarni sistem mogoč, ali je nujno potrebno, da temelji na zlatu, ki po svoji vrednosti ni stalno ter je vrhu tega za siromašne države veliko razkošje.

Na ti vprašanji teorija ne odgovarja enotno. Večina veljavnih evropskih denarnih teoretikov, zlasti iz držav, ki so posledice medvojnih in povojnih valutnih poizkusov občutile na svoji koži, zanika prvo vprašanje iz preprostega razloga, ker se življenje ne da zajeti z nobenimi, še tako natančno izračunanimi računi. O drugem vprašanju so pa mnenja, da zlato kot dosedanja osnova denarnih sistemov res ni idealno sredstvo za ohranjanje stalne kupne moči denarja, da pa je ob veljavnih razmerah še edini pripomoček, da se vzdržita vsaj v neki meri red in stalnost v mednarodnem denarstvu in gospodarstvu.

Del denarnih teoretikov v USA in Angliji pa trdi, da ni nujno potrebno, da temelji denarni sistem na zlatu. Prepričani so celo, da je prav denarni sistem z zlato podlago privedel gospodarstvo posameznih držav do delne ali popolne medsebojne odvisnosti in tako do nevšečnosti, ki nimajo svojih vzrokov v razmerah teh držav. Zato so mnenja, da je mogoče s primerno valutno politiko brez zlata vzdrževati dosti trajnejši, zlasti pa smiselnejši denarni sistem. Najpomembnejša zagovornika te teorije sta ameriški profesor Irving Fisher in angleški John Maynard Keynes.

Po mnenju Irvinga Fisherja¹⁾ bi dosegli denar z nespremenljivo kupno

¹⁾ Fisher Irving, „Stabilizing the Dollar, New York 1920.

„ „ „100 % Money“, New York 1935.

„ „ „Feste Währung (Stable Money“, Leipzig 1937.

močjo, če bi ustanovili tako imenovani standardni ali kompenzacijski dolar, katerega zlata vsebina bi se menjala skladno s povečanjem ali zmanjšanjem njegove kupne moči do ostalih dobrin; zlata podlaga standardnega dolarja pa bi se določevala na podlagi nihanja indeksa cen za kakih 300 dobrin. Pri tem bi se morali stalno nadzorovati in urejevati vsi krediti, ki se dajejo narodnemu gospodarstvu.

Tako bi se po Fisherju ustanovil dolar z nespremenljivo kupno močjo. Odstranile bi se vse škodljive posledice, ki jih ima nestabilna kupna moč dolarja, posledice, ki se pojavljajo zlasti pri dolgoročnih denarnih obveznostih. Z nadzorstvom in urejevanjem kreditov, ki se dajejo gospodarstvu, pa bi dosegla skladnost v proizvodnji in potrošnji dobrin in storitev, kar bi konjunktorno valovanje znatno omejilo.

Po zamisli J. M. Keynesa²⁾, ki jo je moral že nekajkrat spremeniti, naj bi se skupna moč denarne enote, ki ne bi temeljila na zlatu, urejevala na podlagi nihanja reprezentančnega indeksa cen za dobrine, ki bi se izbrale v tako imenovanem „tabular standardu“. Primerna devizna politika, tedensko določevanje cene zlatu po emisijski ustanovi, kontrole domačega denarnega tržišča in kontrola uvoza in izvoza kapitala pa bi preprečili vsako dviganje in padanje določenega nivoja cen na domačem trgu. Zaostavilo bi se vsako nezaželeno nihanje konjunktуре ter tako dosegla trajna zaposlenost delavstva in kapitala.

Zgoraj omenjena, dosedaj najpomembnejša predloga za reformo določanja denarnega sistema nista ostala brez upravičene kritike mnogih, prav tako vplivnih denarnih teoretikov. Teoretično nevzdržnost teh predlogov so, kolikor vem, najbolj temeljito dokazali Anderson³⁾, Ludwig v. Mises⁴⁾, Othmar Spann⁵⁾, J. G. Koopmans⁶⁾, praktično neuporabnost pa Elener Hantos.

Naj navedem samo mnenje Hantosa, ki pravi: „Tako zamišljeno rešitev bi lahko označili za idealno, če bi indeksni številčni sistem kazal spremembe v denarni vrednosti tako natančno, kot kaže meter dolžino ali kilogram težo. Valovanje denarne vrednosti se pa ne da določevati na tako eksakten način. Vedno bo še sporno, katera metoda izračunavanja indeksnih številčk bi bila bolj ustrezna. Ker pa sega to vprašanje globoko v gospodarsko življenje, ima lahko tudi najneznatnejša neskladnost usodne posledice. S tem pa se vprašanje določevanja indeksnih številčk ne omejuje na teoretske

²⁾ Keynes J. M., „Vom Gelde (A Treatise on Money)“, München 1932.

„ „ „ „The General Theory of Employment, Interest and Money“, London 1936.

³⁾ Anderson, „The Fallacy of The Stabilized Dollar“, New York, 1920, str. 6.

⁴⁾ Mises v. Ludwig, „Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel“ München 1924, str. 125.

⁵⁾ Spann Othmar, „Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre“, Leipzig 1932.

⁶⁾ Koopmans F. G., „Zum Problem des neutralen Geldes“ v „Beiträge zur Geldtheorie“, Wien 1933, str. 253 sl.

razprave v narodnogospodarskih in statističnih krogih, marveč lahko postane izhodišče političnih in družbenih bojev. —

Velika slabost indeksnega sistema je, da povzroča vmešavanje vlad in oblasti, ali ga vsaj ne izključuje. Liberalna gospodarska politika je po več kot polstoletnem boju izvojevala zmago zlati veljavi, ker je iskala v njej predvsem varstvo proti poseganju vlade v oblikovanje denarne vrednosti. Državnosocialistična smer, ki stavi z indeksom določevanjem denarne vrednosti celotno gospodarsko življenje pod nadzorstvo, je lahko ideal bodočega razvoja, za trenutno reševanje pa ni uporabna. Zlata veljava nas spravlja v odvisnost od pridobivanja in potrošnje zlata, manipulirana papirna veljava pa od političnih vplivov. Izbira ne bo težka.⁷⁾

Porazna je kritika, ki jo je izrekla teorija v zgoraj navedenih predlogih za reformo dosedanjega denarnega sistema, toda še obupnejši so neuspehi, ki jih je pri izvedbi teh predlogov obrodila praksa v USA in Angliji. Še nikdar v zgodovini denarstva kupna moč denarja v teh državah ni bila tako labilna, kot prav za teh poskusov. Večina držav je uvidela njih brezplodnost ter se vrnila k starim, preizkušenim metodam valutne politike, pri čemer si zopet pomaga z zlatom in zlatimi devizami, dasi ne pod imenom zlate metalne podlage, marveč pod oznako „deviznih izravnalnih fondov“ (egalisation fonds). To pa je v bistvu način, ki je rabil že denarnemu sistemu starega tipa. Razlika je samo v tem, da se ravnesje v plačilni bilanci in v izravnalnih fondih danes, ko streme države po avtarkiji, izsiljujejo s kliringi po načelu „do ut des“, dočim se je to ravnesje vzdrževalo preje sporazumno in po okoliščinah, kakor so bila po vsem svetu posamezna narodna gospodarstva med seboj povezana. Svetovno gospodarstvo je potemtakem za izkušnjo bogatejše, toda rešitvi sedanjega problema se ni približalo niti za korak.

In vendar so reforme potrebne, samo da pobud in načinov zanjo ni iskati v organizaciji denarnega sistema predvojne tipa, ki je rezultat več stoletnih preizkušenj, temveč v pravilnem pojmovanju bistva gospodarstva, zlasti bistva denarja.

V gospodarskem prometu se danes kot v davni preteklosti proizvajajo dobrine in storitve, da se z njimi zadosti človeškim potrebam. Razlike podnebja in posebnosti naseljene zemlje, zlasti pa kulturne razlike naseljencev so velevale in velevajo še danes delitev dela na podlagi najugodnejših pogojev pridelovanja in izdelovanja. Ta delitev dela pa je zahtevala in še danes nujno zahteva medsebojno neovirano izmenjavo dobrin in storitev, ker bi drugače ostalo človeštvo še vedno pri standardu figovega peresa.

Če imenujemo to, s čimer v gospodarskem prometu stvarno plačujemo, denar, potem so pravi originalni denar vsakega posameznika samo njegove

⁷⁾ Hantos Elemer, „Das Geldproblem in Mitteleuropa“, Jena 1925, str. 104/5.

dobrine in storitve, ki jih v nekem času in kraju proizvaja, oziroma more proizvajati. Kajti le ž njimi si more človek nabaviti drugih potrebnih dobrin in storitev, in med tem seveda tudi denarja, ki je danes v prometu. Da je to tako, nam dokazuje dejstvo, ki ga opažamo v zgodovini denarstva, da je namreč gospodarski promet vedno prešel na direktno izmenjavo dobrin in storitev, kadarkoli in kjerkoli je odpovedal umetni denar. Nadalje primer nemških reparacij, ki so se morale črtati iz razloga, ker so se države upnice bale, da bodo nemški proizvodi preplavili svetovni trg, če bi še nadalje vztrajale, da jih mora Nemčija plačati. Nadalje vsi današnji kliringi in omejitve v mednarodnem gospodarstvu in denarstvu, ki niso nič drugega kot izraz začasne, toda docela naravne obrambe držav proti nenaravni osamosvojitvi do ostalega sveta, ki so jo po veliki vojni izzvale nekatere države v stremljenju po gospodarski avtarkiji. In končno, nihče ne more trditi, da bi zastal gospodarski promet, če bi iz njega na kakršenkoli način izginil denar, ki je v prometu.

Iz vsega tega lahko razvidimo, kaj so prav za prav pravi originalni denar: samo naše dobrine in storitve, s katerimi vsakokrat razpolagamo.

Vsakokratna vrednost tega originalnega denarja pa je v vsakokratnem pomenu, ki ga tem dobrinam in storitvam pripisujejo na domačih kakor tudi mednarodnih tržiščih. Tega dejstva ni mogla doslej ovreči še nobena denarna teorija, dasi si nekatere na moč prizadevajo, da bi ga pokazale drugače.

Od tega originalnega denarja, ki temelji na krajevnih in kulturnih posebnostih, pa je treba razlikovati umetni denar. Sem štejemo specialne dobrine, kot n. pr. zlato, ali pa druga plačilna sredstva, ki temelje na zlato, n. pr. novčаницe neke emisijske banke. Umetni denar posreduje in do neke meje zavaruje posredno izmenjavo dobrin in storitev, kadarkoli in kjerkoli je direktna izmenjava nemogoča ali pa nezaželena. Od časa, kraja in načina, kako se uporablja, je pa odvisno, ali in v koliko se pri tem doseže ideal direktne izmenjave, t. j. izmenjave subjektivne vrednosti za subjektivno protivrednost v določenem času in kraju. Pri direktni izmenjavi dobrin in storitev se omenjeno načelo ne krši, pri posredni izmenjavi t. j. pri izmenjavi z umetnim denarjem pa se ideal ne doseže, ker se ne upošteva krajevna in časovna razlika. Ker pa človeštvo do danes ni našlo sredstva, ki bi moglo meriti objektivno vrednost dobrin in storitev, ki jih izmenjata dve osebi, in ga slejkoprej tudi ne bo našlo, se bo moralo zadovoljiti z umetnim denarjem, ki ima samo relativno stalno vrednost, pri čemer bo zlato tudi še nadalje najpomembnejše jamstvo pri mednarodni izmenjavi dobrin.

Da gre razvoj sedanje mednarodne valutne politike v tej smeri, ugotavlja v svojem poročilu za leto 1937 tudi naša Narodna banka,⁸⁾ ki pravi: „Jedna je činjenica ipak veoma značajna i zajednička svima zemljama u

⁸⁾ Narodna banka kraljevine Jugoslavije, 1937, str. XVI.

pogledu monetarne politike. Naime, sve zemlje i dalje prikupljaju zlato, ne objavljajući pri tom iz poznatih razloga u kratkim periodičnim razmacima sve podatke o njegovom faktičkom iznosu i kretanju; sve zemlje i dalje faktički ili zakonski vezuju svoje novčane jedinice za zlato, sve zemlje i dalje u krajnoj liniji regulišu svoje medjusobne finansijske odnose zlatom. Zlato je i dalje zadržalo svoju ulogu medjunarodnog sredstva plaćanja, i ako je izgubilo donekle svoju ulogu merila vrednosti i naročito svoju ulogu novčane jedinice u kojoj se zaključuju medjunarodne transakcije.“

Toda za presojo bodoče ureditve denarnih sistemov je značilen še drug, nič manj pomemben pojav v današnji valutni politiki posameznih držav, ki se vse bolj kristalizira. Neizprosni gospodarski zakon, po katerem je v gospodarstvu mogoče plačati denarne obveze samo z originalnim denarjem, t. j. samo z dobrinami in storitvami, ki jih neka država proizvaja, si z jekleno roko utira pot in prihaja vse bolj do veljave v vseh novejših mednarodnih trgovinskih pogodbah. Pri tem pa se utrjuje splošno prepričanje, da problem bodočega denarnega sistema ni samo vprašanje pravilne razdelitve sedanjih količin zlata in vprašanje stabilnosti v njegovi vrednosti, temveč predvsem vprašanje bodoče mednarodne delitve dela in neovirane medsebojne izmenjave dobrin in storitev po načelih, ki upoštevajo najugodnejše pogoje proizvodnje in medsebojno povezanost in odvisnost vseh držav. Kakor smo še daleč do tega res stvarnega spoznanja, tako je še daleč do resnične ureditve mednarodnega denarstva.

Vinko Žitnik

Žejna

Noč je zagrnila okna moja,
ti si moj nocoj samo v spominu.
Tiho, dragi, rdeča greda tvoja
se mi približuje, slast opoja
že se me dotika... Ah, po vinu
tvojem spet nocoj me žeja, žeja!

Pridi, moja duša se ti smeja
in dobrika v mrzlem molku hrama!
Pridi, pridi in me upijani,
pridi, moja sreča in omama,
in mi žejnih ur pekel prihrani,
da ne bom v njem plamenela sama!

Gospodarske in socialne razmere v Prekmurju

Sedanost, kakršna je, je nujna posledica raznih činiteljev: zemljepisnega sestava in položaja pokrajine, podnebja, družbenih, narodnostnih in političnih razmer, pravnega in moralnega vpliva države in cerkve. To in tako gospodarsko in socialno obličje pokrajine oblikuje zgodovina, deloma po volji človeka, deloma mimo njega. Tako je tudi v Prekmurju, kjer je malo romantike, zato pa več trde realnosti, ki ji moramo brez vsake sentimentalnosti in predsodkov pogledati v oči.

Geografsko je Prekmurje levi del Slovenskega Pomurja, ki ga je Mura s svojimi pritoki v aluviju in diluviju naplavila med terciarne izrastke Alp. Zmotno je naziranje, da je Prekmurje geografska enota zase, ločena od ostale Slovenije. Politika tujih posvetnih in cerkvenih fevdalcev je levi, prekmurski del Pomurja, nasilno oddvojila od desnega, štajerskega dela, ki jih Mura ne loči, ampak veže. Da sta oba dela po 18 letih političnega, kulturnega in gospodarskega sožitja bolj ločena, kot bi bilo naravno, je kriva mistična politika slovenskih voditeljev in oblastnikov to in onstran Mure. Mnogo fevdalne obremenjenosti je v tej politiki, nič manj kot je je bilo v oni dunajskega visokega klera in civilne aristokracije. Največji greh je v tem, da ta politika zapira oči pred socialno in gospodarsko strukturo slovenske zemlje.

Ljudstvo je sledeč zunanji podobi dežele razdelilo isto na Goričko, Ravénsko in Dolinsko. Gorička je valovita in močno razgibana, gričevnata terciarna in pliosenska morska usedlina. Ravénska je malo višja aluvijalna in diluvijalna rečna naplavina, kot je pa Dolinska. Novih bistvenih klimatskih, gospodarskih in socialnih razlik sploh ni. Vsi trije deli Prekmurja tvorijo le neopažen prehod skrajnih alpskih izrastkov v podonavsko nižavje; vsi trije deli so bili in so še danes pod istimi gospodarskimi in socialnimi ter kulturno političnimi vplivi. So le neznatne razlike, ki jih kažejo tla s svojo donosnostjo in podnebjem. Podnebje je panonsko. Z ostrimi prehodi. Gorička ima povolnejše podnebje, kot ga imata Dolinska in Ravénska, vendar pa so kljub temu gospodarske in socialne razmere slabše kot v ravnem svetu, in to vsled mnogo slabše donosnosti tal.

Prekmurje meri 935.6 km². Od teh pade na soboški okraj 596.6 km, na lendavski pa 339 km². Po ljudskem štetju iz leta 1931. je imela dežela 90.128 prebivalcev, od teh 37.353 v lendavskem in 52.775 soboškem okraju. Gostota prebivalcev prvega je 110 na 1 km², drugega pa 88 na 1 km². Torej pride 99 ljudi povprečno na 1 km². So pa tudi kraji, kjer je gostota zelo velika. Tako presega na področju političnih občin Turnišče, Črenšovci, Odranci in v vasi Rogaševci celo 170 na 1 km², v Pertoči 121. Naseljenost

je predvsem odvisna od donosnosti polja, od površine kmetijske, posebno poljske kulture. Kjer je več gozdov, tam je manjša naseljenost. Z ozirom na izrazit ogrski značaj dežele je preobljudena. Njena gospodarska osnova je poljedelstvo in živinoreja. Oboje je v štadiju neznatne intenzivnosti. Tudi popolna racionalizacija poljedelstva in živinoreje ter skrupolozna izvedba agrarne reforme po veljavnem zakonu pri zmedu individualističnega gospodarjenja ne bosta zmogli problema prenaseljenosti.

Posamezne talne kulture v obeh okrajih so razvidne iz sledeče tabele:

Okraj	Polja in vrtovi	Pašniki in travniki	Gozdovi	Vinogradi	Sadovnjaki	Neplodni svet
Lendavski	50.3 %	22.1 %	17.4 %	2.6 %	3.3 %	4.4 %
Soboški	47.9 %	19.1 %	27.2 %	0.6 %	1.4 %	3.8 %

Kot je razvidno, je lendavski okraj izraziteje poljedelski kot pa soboški. V prvem živi 90 % prebivalstva od zemlje, v soboškem precej manj. Vendar pa so tudi v tem okraju velike razlike v kulturi tal in sicer je na Ravenskem skoro 75 % polj, pašnikov le 15 %, gozdov pa 10 %, neznatno sadovnjakov in nobenih vinogradov. Na Goričkem pa je samo 40 % polj, skoraj $\frac{1}{3}$ tal pod gozdom in $\frac{1}{5}$ pašnikov. Glavni poljski pridelki so v obeh okrajih: pšenica, rž, koruza, krompir, proso in ajda, oves in druge žitarice. Živinoreja je močno razvita in je skoraj edini vir dohodkov, kajti poljedelski pridelki ne zadoščajo niti za domačo porabo. Kar jih ljudje prodajo, je pritrgovanje od ust najnujnejšega, samo zato, da lahko pokrijejo izdatke, ki so važnejši kot kruh (davki, sol, petrolej). V živinoreji se goje govedo, svinje, perutnina, malo konj, drobnice pa nič. V soboškem okraju je bolj razvita svinjereja kot pa v lendavskem, perutninarstvo pa je v Sloveniji samo še v ptujskem okraju razvito. Iz naslednje tabele je razvidno količinsko razmerje posameznih vrst in rodovitnost tal v soboškem in lendavskem okraju. Podatki so iz žetve v l. 1934, nanašajo se na pridelek pšenice, rži, koruze in krompirja.

okraj	pšenice	rži	koruze	krompirja
Soboški	na 8585 ha 59.000 q	na 7359 ha 44.000 q	na 3100 ha 37.000 q	na 3562 ha 190.000 q
Lendavski	na 4232 ha 43.000 q	na 3915 ha 43.000 q	na 3000 ha 61.000 q	na 2242 ha 82.000 q

Rodovitnost tal je v soboškem okraju skoraj enkrat manjša kot pa v lendavskem. Žitarice, pšenica, rž, koruza se pridelujejo skoraj v enakem razmerju. Koruze se seje v lendavskem okraju mnogo več kot pa v soboškem.

Posestno stanje je izvedba agrarne reforme močno spremenila. Pred reformo je imelo 10 veleposestnikov 28,000 ha zemlje, torej eno četrtno celotne površine Prekmurja. Ostala zemlja je bila last cerkve, srednjih in

malih kmetov, bajtarjev. Število najemnikov je bilo zelo veliko. Poleg tega pa je na veleposestniških „marofih“ delalo mnogo „bérošev“. To so bili delavci, ki so dobili za delo svoje družine plačilo v naravi (stanovanje, deputat v zemlji in pridelkih). To so tipični poljski delavci, proletarci, ki so bili odvisni od veleposestnika prav tako kot je industrijski delavec na podjetnika. Tem delavcem se je še pridružil kontingent polj. sezonskih delavcev, ki so že od l. 1850 dalje hodili na sezonska poljska dela na madžarska veleposestva. To so predvsem sproletarizirani bajtarji iz Goričke pred agrarno reformo. Pa tudi prenaseljenost Ravénske in Dolinske je zgodaj pognala mnogo družinskih očetov v svet. Nekateri so se za stalno izselili v prekomorske kraje. Približno 6000 ljudi se je pred vojno izselilo v Ameriko.

Agrarna reforma je zmanjšala število bajtarjev in najemnikov ter zelo pomnožila število malega kmeta. Posestno stanje je danes po uradno ugotovljenih podatkih sledeče:

okraj	prebivalstva	hiš	posestnikov	kočarjev	najemnikov
Lendavski	38.053	6765	6753	339	317
Soboški	52.786	10.405	9376	905	749

Tabela je toliko pomanjkljiva, ker ne pokaže, koliko je veleposestnikov, velikih kmetov, srednjih posestnikov. Če upoštevamo, da se je na mesto par propadlih grofov prikopalo do veleposestev nekaj meščanov, ostane število veleposestnikov isto, kot je bilo pred reformo. Vendar pa imajo ti danes le toliko zemlje, kot jim je pustil agrarni maksimum, ki pa je še zelo visok, posebno pri gozdu. Tako da se na Goričkem, kjer je veliko veleposestniških gozdov, posestno stanje ni mnogo spremenilo. Število velikih in srednjih posestnikov je ostalo isto, ker ti sploh niso dobili agrarne zemlje. Število malih posestnikov je močno poskočilo, posebno v lendavskem okraju. Število velikih in srednjih kmetov radi naglega razkosanja posestev postaja iz dneva v dan manjše. Gorička ima le 20—30 % posestnikov, katerih posestva morejo prehraniti lastnikovo 5—6 člansko družino. Na Ravénskem in Dolinskem se je pod vplivom agrarne reforme ta odstotek dvignil na 40—45 %. Gorička ima torej do 80 %, Ravénska in Dolinska pa do 60 % pasivnih posestev. Aktivna posestva morajo imeti na ravni najmanj 6, na Goričkem pa 12 oralov zemlje, da morejo prehraniti do 6 člansko družino.

Na pol izvedena agrarna reforma ni rešila zadovoljivo svoje naloge. Zemlja je bila dodeljena interesentom proti odplačilu, dopuščen je veleposestnikom prevelik maksimum. Ta maksimum se še večja z naslovi raznih vzornih gospodarstev in semenogojnih postaj. Zemlja je bila dodeljena v last v dobi največje krize — in to za previsoko odkupnino (l. 1932.). Do tega časa pa je interesent moral plačevati drago zakupnino, s katero bi

že lahko odplačal kupnino, če bi se mu zemlja takoj pri prevratu prepustila v last, posebno v dobi konjunktura v živinski trgovini. Danes se mora agrarni interesent zadolžiti, če hoče rešiti zemljo, s tem jo pa preje obremeni, kot postane njegova last. Gospodarski uspeh je enak ničli. Nekateri morajo vrniti zemljo, mnogi si v svoji nevednosti žele fevdalnih časov nazaj, češ da je bilo takrat bolje. Kako malo razumevanja za pravilno rešitev agrarnih odmevov je pri domačih politikih, kaže sledeče dejstvo: neki lendavski politik je na svojem agitacijskem programu agitiral pri kmetih, agrarnih interesentih, z zahtevo po odpravi agrarne reforme in po odškodnini veleposestnikom za odvzeto zemljo („Novine“ z 21. IV. 1933, št. 16). Mnogo se je pogrešilo, da se je zemlja podelila tujim priseljencem, kolonistom in dobrovoljcem. Z naselitvijo tujcev se je povečala že itak visoka preobljudenost, poleg tega pa se je izzvala velika mržnja do oblasti, ki je dajala zemljo tujcem, celo inteligentom, ki so jo takoj prodali. (Razni gimnazijski ravnatelji, advokati, zdravniki onstran Mure).

Agrarna reforma je dala agr. interesentom le golo zemljo. Inventar, živino in hišo si je moral sam za gotov denar preskrbeti, predno je sploh začel gospodariti. Tako se je že v začetku do vratu zadolžil in v kali zadušil vsak gospodarski uspeh. Ljudje so zapuščali domove in odhajali v začetku v Kanado, Brazilijo, Avstralijo, kasneje v Nemčijo, Francijo. Tam so prislužili precej denarja, ki so ga navadno nalagali v razne vaše posojilnice. Te so ga posojale dobrim in v času konjunktura prepodjetnim kmetom, ki so jamčili za dolg s svojimi posestvi. Revež sploh ni dobil kreditov, ker ni imel nepremičnin za hipoteko. Sedaj pa pride kmečka zaščita. Agrarni interesent, delavec in bajtar, ki je v tujini garal, je izgubil polovico svojega zasluženega denarja, ostalo pa bo dobival nazaj v obrokih, tako da si ne more z njim odpomoči. Gruntar in meščan, ki sta dobila preko denarnih zavodov v tujini težko zaslužen denar, pa sta zaščiteni. Tako je kmečka zaščita prinesla še večjo zmedo v Prekmurje, kot jo je ustvarila splošna kriza s padcem živinskih cen. Slaba izvedba agrarne reforme, težka agrarna kriza in preobljudenost terena so sila, ki žene Prekmurce v tujino na sezonska dela.

Sezonsko delo je poleg živinoreje in poljedelstva edini vir dohodkov in sredstvo za preživljanje. Koliko prinese sezonsko delo, povedo naslednje številke: v letih 1929—1937 je zaslužilo 25.000 delavcev v Jugoslaviji (Slavonija, Banat, Bačka, Baranja, poseb. državno posestvo „Belje“) 40.000.000 din, a 18.000 delavcev v Franciji v znesku čez 100.000.000 din in v Nemčiji 30.000.000 din. To je zaslužek pravih sezoncev. Če se temu prišteje še zaslužek onih delavcev, ki so stalno v Franciji, v času 8 let, v znesku 30 milijonov din, ugotovimo, da je prekmursko sezonsko delavstvo zaslužilo v 8 letih 200 milijonov din. Ta številka dovolj zgovorno pove, kakšen gospodarski in socialni činitelj je sezonski delavec. Danes je že v Prekmurju nad 13.000 sezonskih delavcev na leto.

V začetku so hodili na sezonsko delo v tujino le moški. Ženske so hodile prvotno le na Madžarsko, po preobratu pa v Slovenijo, nato tudi v tujino. Leta 1929 je bilo že 53 % vseh izseljencev žensk, l. 1931 že 40 %, danes pa že gotovo preko 60 %. Ženska delovna moč je cenejša, zato pa tem bolj po tujini izrabljena. Delajo dnevno po 15—18 ur, za 15—20 din dnevne mezde v naši valuti. Tudi z moškimi ni bolje. V Slavoniji pa delajo delavci tudi več kot 18 ur dnevno za dnevno plačo 10 din. Da pride kljub izredno nizkim mezdam precej denarja v Prekmurje, je zasluga nizkega standarda, ki ga živi naš delavec, nekaj tudi valovanje denarnih valut. Zaslужek je torej tudi močno odvisen od tega, v katero deželo gredo naši ljudje. Tako je na primer v veliki večini kriv padec fr. franka, da je v l. 1937 12.000 delavcev zaslužio le 22 milijonov din, medtem ko je isti znesek zaslužio 7400 delavcev na leto v letih od 1929—31. Sedaj odhajajo naši delavci zopet precej v Nemčijo, kar bo letni zaslužek spet dvignilo radi visoke RM in ne morda zato, ker bi Nemci dobro plačali našega delavca. Naš delavec je moral postati tudi borzni špekulant. Žalibog, da so vse špekulacije večinoma v njegovo škodo.

Trgovina in obrt ljudstva ne prinašata ničesar. Vse vaške obrti so danes pasivne. Vsak obrtnik se preživlja v glavnem z obdelovanjem zemlje. Mnogi so opustili obrt in se oprijeli sezonskega dela. Le neznamenit odstotek obrtnikov v Murski Soboti in Dolnji Lendavi in večjih seliščih živi samo od svoje obrti, navadno zelo bedno.

Trgovina nese peščici trgovcev v Dolnji Lendavi, Murski Soboti in Bel-tincih. Tu so nekateri postali tudi milijonarji. Kolikor je še danes samostojnih mesarjev in živinskih trgovcev, žvotarijo s krajevno trgovino.

Izvoz žit radi pasivnosti velike večine prekmurskih posestev sploh ne šteje. Glavno količino izvozijo veleposestva, kar izvozijo ostali posestniki, je odtrgano od ust, da morejo kriti izdatke, ki čisto pridejo pred kruhom na vrsto (davki, sol, petrolej in najpotrebnejša obleka). Prav tako je s trgovino perutnine.

V Murski Soboti in Dolnji Lendavi je v malih količinah razvita pletilska industrija in konfekcija perila. Delavstvo, zaposleno v tej industriji, je včasih naravnost sramotno plačano.

Življenski standard 90 % prekmurskega ljudstva je sledeč: najmanj 5 ljudi stanuje v 1 sobi z ilovnatim tlom. So pa družine, kjer stanuje 10—12 ljudi v sobi s 50 m³ prostornine. Poleti se kuha navadno samo enkrat, pozimi pa dvakrat na dan. Ljudje se hranijo slabo. Zelje, repa, mleko, krompir so vsakdanja hrana. Kava je priboljšek, navadno pripravljena s saharinom.

Pod vplivom izseljevanja ter slabih socialnih razmer število prebivalstva pada. Tako je od ljudskega štetja v letu 1921 pa do ljudskega štetja 1931 padlo število prebivalstva v lendavskem okraju za 0.75 %, v soboškem pa

za 2.42 %. Sezonsko izseljevanje vpliva tudi na prirodni prirastek. Žene v letih najboljše plodnosti niso doma pri možeh, ampak v tujini.

Slabe prometne zveze Prekmurja z ostalo Slovenijo in njegova obmejna lega že tako slabe gospodarske razmere še poslabšajo. Prekmurje je treba prometno dobro povezati z ostalo Slovenijo, posebno z najbližjim industrijskim središčem, Mariborom.

Statistika z razpredelnici, ki jih uradne statistike nimajo, bi šele pokazala pravo socialno-gospodarsko obličje te dežele. To, kar sem tu omenil, je le fragmentaričen poskus, na kratko orisati te razmere. Ugotoviti je treba, da je Prekmurje danes na prehodu iz fevdalizma v liberalno-kapitalističen sistem. Duhovni in materialni vplivi fevdalizma so še močni. Ker je ta prehod pozen ter se vrši hitreje, kot se je izvršil v ostali Sloveniji že mnogo popreje, ter je vrhu tega prišel še v dobo najhujše svetovno-gospodarske krize, zato nudi še več gospodarskih in socialnih paradoksov. Samo stvarna analiza in kritika razmer ter zdrava socialna in gospodarska politika jih bo odpravila. To pa je mogoče samo z resničnim sodelovanjem ljudstva, ko bo lahko na demokratičen način odločalo o svojih socialnih in gospodarskih razmerah.

D i z m a

Epitaf Levstiku

(Ob petdesetletnici smrti)

Zaman za rod nepopoljšljiv zapravljal
ljubezen je in sveti srd srca:
z napakami rojakov se je obávljal
življenje vse in jih zaman popravljal
nesrečnež, ki pokriva grob ga ta.
Zaman, Krpan, Brdavsca je obglavljaj:
brezglavost se obglaviti ne da!

Ob pesnikovem odlikovanju

Kako da s „tretjo“ je samó odlikovan?
„Ker je samó Župančič, ne župan.“

Beseda pri Župančičevem večeru v Celju

Najprej prosim: oprostite, ker nič ne bom navajal Župančičevih verzov, kar bi se ob slovesnosti pesniku na čast pač spodobilo. Je stvar namreč takale: Predlanskim sem imel, kakor je navada vsako leto, na belo nedeljo službo božjo v podružnični cerkvi Sv. Neže, dve uri od župnijske cerkve, čisto gori pri Guštajnu. Pa sem nameraval skleniti pridigo z dvema kiticama lepe velikonočne pesmi. Sicer sem sam nekoliko dvomil, če se mi bo to posrečilo — in dvom o uspehu je že pol neuspeha, pol nesreče. In je res tako bilo: prva dva stiha sem še srečno povedal, potem pa se mi je na mah vse zmešalo. Gospodična učiteljica in druge pevke so mi v ti srčni stiski hotele pomagati in so mi začele s kora suffirati. A zastoj — udarjalo mi je pač na uho nerazločno šumenje glasov, a pametne besede iz njih nisem mogel izluščiti. Kaj mi je preostajalo drugega, kot da sem hitro rekel: „Amen“. In ki sem si prej morda domišljeval — še na stara leta smo nečimerni, Bog nam odpusti! — da bom odhajal s prižnice zmagoslaven, sem šel z nje s sklonjeno glavo, zelo ponižen. Rekel sem si pa: „Fant, nikar več ne skušaj Boga z verzi, ko pa vidiš, da z njimi ne boš žel lavorik, prej koprive.“ — Temu sklepu zvest bi rad ostal tudi ta večer...

Tako skoraj eno človeško življenje, pred malone petdesetimi leti smo se živahni, lepote žejni dijaki gnetli tam zadi na stojišču, ako smo pač imeli deset krajcarjev za vstopnico, kar pa pri marsikateri predstavi ni bilo — in smo z gorečimi očmi in drhtečimi srci sledili dogodkom tu gori na deskah — gostovali so po dvakrat na teden nemški igralci iz Maribora. Tako nam je v veliki meri oblikovalo mlade duše gledališče. In priznam, da sem v poznejšem življenju, v službah na deželi, gledališče zelo pogrešal. Zakaj mislečemu duhu daje vsaka igra novih pobud, celo slaba igra.

To je bil seveda nemški vpliv. V slovenskem duhu pa so nas oblikovale tedaj zlasti pesmi Prešernove, Gregorčičeve in Aškerčeve. Lep in topel je spomin, kako je bil za nas dogodek, ako smo kdaj videli na ulici Aškerca — bil je tedaj za kaplana v škalah in Mozirju. Z g. Dragotinom Hribarjem je navadno hodil. Srednje velik, širokopleč, čisto belega lica. Ko je pozneje odložil talar in si pustil rasti brado, je bil čisto drugačen. Vemo, da drugačen tudi pesnik, njemu in nam na škodo. — Istotako je topel spomin, kako nam je v šoli Rasto Pustoslemšek, najboljši recitator v razredu, večkrat pri slovenski uri deklamiral Aškerčeve pesmi. Najbolj mi je segel v srce brž „Črnošolec“. Mogoče se mi je nekako sanjalo, da bi se moglo kaj takega pripetiti kdaj tudi meni. A se mi ni, na srečo.

Tako so minula tista lepa celjska leta in smo se razpršili na razne višje šole. In smo kaki dve tri leta zatem, proti zatonu stoletja, pozorno in nekako zavzeti prisluhnili novim glasom, ki so prihajali iz Ljubljane. Nastopili so Cankar, Župančič, Kette, Murn, vsi liriki velikega formata, zakaj tudi Cankar je v svojih osnovnih prvinah popoln lirik.

Že prve Župančičeve pesmi v „Vrtcu“, „Domu in svetu“, „Ljubljanskem Zvonu“ so nas zajele s svojo muzikalčnostjo in s sončno življenjsko vedrostjo, skoraj objestnostjo. Saj ta kar kipi in šumi kakor šampanjec iz njegove prve zbirke „Čaša opojnosti“. Ista vedrost in mladostna neugnanost, le nekako bolj domača, bolj naša slovenska, se nam smeji iz zbirke „Čez plan“. Kar vidimo mladega pesnika, kako v fantovski razigranosti, klobuk po strani, vihra čez plan. Vtis knjige je bil mogočen kakor le še ob prvem zvezku Gregorčičevih „Poezij“, ki ga je Levec krstil za „zlato knjigo“, in ob Aškercovih „Baladah in romancah“ — tri knjige, ki so mogočno razgibale ves naš literarni svet.

A pride resno življenje, boji z življenjem, življenjske izkušnje. Pesnik se zresni, „razmišlja o svetu“, grebe sam v sebe. Usedlino tega razmišljanja nam je podal v „Samogovorih“. Je v njih pesniška moč kakor v zbirki „Čez plan“, samo umirjena in poglobljena. Največji vzpon knjige je „Duma“. Z besedami, ki kar gorijo od vznesenosti, nam slika pesnik lepoto naše domovine. In z besedami, ki udarjajo kakor kladivo, izkriči našo najhujšo bol, naše izseljevanje.

Pred dobrimi tridesetimi leti sem se peljal z Reke v Ljubljano. Na neki majhni kraški postaji polno ljudi, večinoma mladih, obloženih s culami, celimi krošnjami, vrečami in kovčegi. Vzklikanje vsevprek, jok. Še sedaj vidim pred seboj suho staro ženo, kako jokaje objema mlado dekle. Sprevodnik nestrpnost klič: „Vstopiti! Vstopiti!“ Dekle se iztrga iz objema starke, beži proti vlaku — starka stega za njo roke, bolešno kriči: „Nikdar več se ne bomo videli!“ Kadarkoli berem „Dumo“, spet slišim tisti obupni krik: „Nikdar več se ne bomo videli.“

Leta 1928. smo bili na Vestfalskem, pri naših izseljencih. Neke nedelje popoldne smo se pripeljali iz Kevelaerja, sloveče nemške božje poti — znana je Heinejeva pesem: „Die Wallfahrt nach Kevelaer“ — v Hamborn ob Essenu. Na postaji so nas pričakovali naši ljudje. Na potu v mesto se mi pridruži prileten, a še prav krepek mož. Pri Kamniku da je doma, mi je povedal. In je vso pot govoril samo, kako si želi domov, da bi zadnje dni preživel v domovini, v domovini tmrl. A ne more v Jugoslavijo, ker bi ne dobival pokojnine tja. Bi se li dalo kako urediti, da bi mu pošiljali pokojnino v domovino in bi se mogel vrniti?

V srcu tega moža je še gorela velika ljubezen do rodne zemlje, ves je bil še povezan z njo. Pri mladini, ki je sicer še dobro govorila slovenščino, te povezanosti s Slovenijo, kaj še le tiste toplote ljubezni nismo več opazili.

Samo še radovednost, kakšna neki mora biti dežela, o kateri njih starši toliko govorijo. Tretji rod že ne bo več znal slovenščine, spomin na domovino njih dedov mu bo kakor zvonjenje za daljno goro, ki bo polagoma povsem utihnilo.

V Nemčiji tako, tako v Holandiji, na Francoskem, v Ameriki.

Tako se razliva naša kri po svetu in usiha v tujini. Z njo pa gine naša narodna moč. Danes, ko smo v zadnjih letih tako strahotno obubožali, in se naši ne selijo več v kraje, odkoder bi mogli domovini vsaj denarno pomagati, postaja ta rana na našem narodnem telesu tem bolj zevajoča, a tudi tem bolj boleča. Tako tisti bolesten krik pesnikov ni samo krik posameznika, ampak obupen krik vse naše domovine, celotnega slovenskega občestva. In ne samo bolesten krik, ampak tudi glasna, bridka obtožba...

V „Zarje Vidove“ — zbirka povsem zrelega, v življenju prečiščenega in prekaljenega moža. S tistim visokim slavospevom slovenski besedi, tisti besedi, ki jo nosimo z isto spoštljivostjo in z isto pobožnostjo, s kakršno so nosili tisti legendarni vitezi sv. Grala, s kakršno nosi duhovnik monstranco z Najsvetejšim, z našim Bogom. Tisti besedi, za katero smo stali neomajni in neomajani v mogočni Avstriji in smo šli zanjo v ječo. In ker so bili tedanji vojaški mogočnejši opijanjeni od svoje moči in od nekakih namišljenih zmag, pijan človek pa navadno ne stori nič pametnega, nikdar nismo bili zvečer varni, da nas ne bodo drugo jutro postavili pred puško in bomo dobili kroglo v glavo. Pa nismo klonili. In bomo ostali za to besedo, za slovensko besedo, za slovensko učno knjigo, za slovensko samobitnost brezkompromisno do zadnjega diha. Brezkompromisno, zakaj vsak kompromis v tako velikih, življenjskih rečeh bi bil zločin izdajstva, izdajstva do naših mater in našega naroda.

Župančičeva pesem ne bo zastarela. Mlada bo in bo užigala kakor včeraj tako danes in jutri. Poslušati in gledati je treba le otroke, s kakšnim veseljem in navdušenjem deklamirajo njegovega „Cicibana“.

Ali dijaki! Šla sva nekoč po Ljubljani z Aškercem. Pa so ga dijaki od vseh strani pozdravljali. In pravi Aškerc, ki ni bil kmalu s čim zadovoljen, z vidnim zadovoljstvom: „Študenti — ti so naš najboljši publikum.“ Naravno, saj so še od navduševanja kipeči kakor mlado vino, polni idealov ne še nalomljenih ali po izkušnjah življenja že čisto strtih.

Bilo je v letih nekdam pred vojsko. Pa je prišel k meni na Zilo mlad dijak, Belokranjec, torej rojak Župančičev, poznejši pisatelj prekmurskega romana „Kruh“, Matija Malešič. Izredno živahen fant — zdaj je visok gospod, okrajni načelnik, zdaj ne vem, kakšen je. Nanesel je najin pogovor tudi na Župančiča. Pa je fanta kar dvignilo. Razprostre roke in začne deklamirati tisto prvo v „Samogovorih“. Mož na hribu:

Hej, oblaki preko polja — kam?

Kam je, reka, tebe volja? — kam?

Kar plaval je po sobi, da sem se v skrbah ozrl, če so okna zaprta. Sicer bi ga navdušenje morda zaneslo kar iz sobe — kam? Bogve, kam. Tako vpliva na mlado, dovzetno dušo lepa, življenjska pesem...

In še besedo o Celjanih in Veroniki. Tragika celjskih grofov je tragika nas Slovencev, tragika pa tudi Celja. Ne mislim, da bi se celjski grofje posebno zavedali, da so Slovenci. Mislim pa: ako bi se jim bila posrečila njihova velika zamisel in bi bili ustanovili svojo državo, da bi se ta morala razviti po logični in zgodovinski nujnosti ne le v jugoslovansko, ampak v slovensko državo. In Celje, prestolnica te države, srce, središče in osišče vsega političnega in kulturnega življenja, kako vse drugačno bi bilo danes. A usoda je drugače določila celjskim grofom, Celju, nam Slovincem. Zvezde celjskih grofov, ki so troje pokolenj tako blesteče sijale, so nenadoma ugasnile. Nam Slovincem pa tako niso sijale prijazne zvezde vso zgodovino do naj-novejših časov. Zmerom nas je tepla usoda, ako pa ne usoda, smo se topli sami, v razdvojenosti in sovraštvu...

Zdaj boste slišali in gledali visoko pesem o sladki in bridki ljubezni Veronikini — saj delež vsake prave ljubezni je sladkost in bridkost —, ki jo bodo ljubljanski umetniki dali brezdvomno z istim zanosom, s kakršnim jo je spesnil pesnik. Ponesite iz nje v svojih dušah na svoje domove krasoto Župančičevih misli, blesek njegovih besed in zlasti veliko hvaležnost do velikega pesnika. Saj mnogo hvaležnosti smo mu dolžni vsi.

Ksaver Meško

Tiskovne pomote v Župančiču in še kaj

Na Župančičevem večeru, ki ga je 4. februarja priredila mariborska Ljudska univerza v počastitev pesnikove šestdesetletnice, je recitator, ljubljanski režiser Ciril Debevc, čital med drugim tudi sledeči epigram:

Vsem.

Vem: z epigrami prišel je malokedo k sinekuri!

Jaz, sine cura za njo, sučem svobodno svoj bič.

Kdor ima kaj čuta za organsko povezanost posamezne besede s celoto in za nujnost take povezanosti ter se zaveda, kako važno in odgovorno nalogo vrši beseda kot sonositeljica misli v vsakem besedilu, ki naj bo stvarno in smiselno, in kako brez primere važnejša in odgovornejša je ta naloga še v pesmi, se bo v gori navedenem epigramu nehote ustavil in spotaknil ob naslovu. „Vsem“? Kako ta nedoločni in brezbarvni naslov spraviti v sklad z vsebino in s smislom epigrama? Vsem nasprotnikom? Vsem, ki pesniku morda dajejo koristne nasvete? Ali sploh vsem — tako enim kakor drugim? Ne! Da bi si bil Župančič, ki kakor nikdo drugi pri nas besedi z vso pokornostjo

služi in jo zato tudi z vso popolnostjo obvladuje, pomagal s tako ohlapno in le zasilno približnostjo, je pač komaj verjetno. In si tudi res ni. Če pogledamo v Naše zapiske 1909, kjer je v nizu ostalih Župančičevih epigramov (ki so skoraj vsi nastali takrat) na strani 144 bil prvič objavljen tudi naš epigram, vidimo, da se tam njegov naslov ne glasi „Vsem“, ampak „Vem“. Kot naslov je vzeta torej enostavno prva beseda in to po vsej pravici. Pesnik, ki je takrat živel v tujini in je od tam z epigrami bičal naše slabosti in napake, je vedel, da si s tem ne bo utrl pota v domovino; vedel je, da je z vidika praktičnega človeka njegovo početje nespametno, a prav tako in še bolj je vedel tudi, da je vse to brezpomembno in ničevno v primeri z resnico, za katero edino je njemu šlo in katero je izpovedoval brez ozira na vse drugo, svobodno in ponosno. Tako je ta „Vem“ kot izraz pesnikove izpovedi važen in bistven del epigrama samega in mu je kot tak z vso upravičenostjo tudi postavljen za naslov.

Do potvorbe je prišlo zaradi tiskovne pomote, ki se je vtihotapila v antologijo Naša beseda, kjer je epigram prvič izšel v knjigi in kjer ga tudi prvič čitamo z napačnim naslovom. Kakor to napako je površna korektura v isti antologiji (ki je ni uredil pesnik sam) povzročila še vrsto drugih, deloma očitnih tiskovnih pomot (n. pr. na straneh 52, 144, 148, 159, 168, 186), deloma pa tudi takih, ki se tičejo prav besedila: 1. verz „Bolnika“ se v Naši besedi glasi: „Vso noč upiram v prazni mrak“, je torej metrično in vsebinsko okrnjen, ker manjka v njem dopolnilo „oči“; v 2. verzu epigrama „Ima že odgovor“, ki bi se pravilno moral glasiti: „Ker 'z zmote žali me, ne 'z hudobije“, je za prvo besedo — bogve odkod — vrinjen „že“, čeprav je to i po smislu i po ritmu nemogoče. Vse to so napake, kakor jih v lepi knjigi na noben način ne bi smelo biti. Tem manj, če gre za knjigo, ki vsebuje delo, tako izbrušeno in dognano, kakor je Župančičevo, in je razen tega bila izdana celo v počastitev pesnikovega jubileja ter deloma v bibliofilski izdaji s pesnikovim lastnoročnim podpisom.

Neglede na to, da je vsaka napaka, tudi če je očitna in jo čitatelj lahko popravi sam, knjigi v kvar, ker moti njeno ubranost, je razen tega možno še, da iz slučajne napake nastane trajna potvorba besedila. Tako se je res zgodilo z gornjim epigramom: z napačnim naslovom, kakor ga je našel v Naši besedi, ga je recitator predstavil občinstvu, z istim napačnim naslovom pa ga je prevzel tudi Josip Vidmar v skupno izdajo Župančičevih Del: tudi on ima „Vsem“ namesto prvotnega in pravilnega „Vem“. S tem je napaka tako rekoč prejela svoj imprimatur — in če je ta naša „tiralica“ ne zaseže, bo nemoteno nadaljevala svojo pot iz knjige v knjigo.

In ni izključeno, da si lepega dne pridobi domovinsko pravico tudi v šolskih čitankah. V teh bi človek napak sicer ne pričakoval, a v nemalo presenečenje jih tu najde več ko drugod. Sprememb, ki si jih izdajatelji čitank dovoljujejo glede pravopisa in ločil, pri tem niti ne štejem — vodilo

bi predaleč; ugotavljam glede tega samo načelno, da so tudi ločila bistvena sestavina besedila, pogosto naravnost sredstvo niansiranja, in je zato „popravljanje“ vedno več ali manj kočljivo. Kako kočljivo je, posegati z okornimi sredstvi jezikoslovja v tako občutljiv in na odtenkih bogat svet, kakor ga predstavlja Župančičeva beseda, kaže primer v novem Slovenskem pravopisu, kjer se (na str. 145) izraz „oziroma“ istoveti z Župančičevim „se pravi“: „lazi okoli s kožo oslovsko oziroma diplomu (bolje: se pravi z diplomu)“. Mesto je povzeto iz „Jerala“ in se dejansko in v celoti glasi:

... vsak lenart z diplomu lazi
po svetu, in kdor ga le vidi, za hip ne podvomi
o koži njegovi oslovski — se pravi: diplomu.

Ta, s fino ironijo pojasnjujoči „se pravi“ je tu, med to „oslovsko kožo“ in „diplomu“, ki nista dva različna predmeta, ampak samo dve različni označbi za eno in isto stvar, pač nemogoče nadomestiti z „oziroma“; v resnici v pesnikovem besedilu takega „oziroma“ tudi ni in če mu ga slovničar podtika, je to samo dokaz, kako površno in pomanjkljivo je dojel smisel Župančičevega izraza. A to mimogrede.

Netočnosti, ki jih v Župančičevih tekstih vsebujejo čitanke (upoštevam samo čitanke za srednje šole, ki se sedaj uporabljajo, in jih navajam z rimsko označbo razredov), gredo deloma na rovaš tiskovnih pomot, deloma pa so tudi zavedne in hotene prirojitve. Tiskovna pomota je, če n. pr. v pesmi „Večer v pristanu“ (V) beremo:

A dvigni oko: tam, po vsemirja dvori,
mirno razstavljeni nebeški dvori (namesto: kori).

Enako, če se 7. tercina v prvem (od Župančiča prevedenem) spevu Dantejeve Božanstvene komedije (V) glasi:

Tedaj mi skorajda je strah odlegel
ob luči tej po tej neugodni noči,
ki vodi ga naravnost, komur sine.

Zadnji verz je postavljen sem pomotoma iz 6. tercine in je tu sploh brez zveze; glasiti bi se moral: „ki bil mi z mrakom je na dušo legel“; „odlegel“ v 1. verzu pa je treba popraviti v „odbegel“. Očitna napaka je v sledečih hudičevih besedah v „Jerali“ (VIII):

Resnično, Jerala, sin moj,
resnično sem govoril.

Tisti, ki je tu „govoril“, je bil Jerala (ko je spoznal svojo praznino), torej ne „sem“, ampak „si“; v sedanji obliki mesto sploh nima smisla. Tudi izostanek (oklenjenega) „se“ v naslednjem mestu „Jerala“ je pač tiskovna pomota:

In spet se zvozlata na tla
drug po drugem lepo (se) spuščaje.

Prav tako netočnost v verzu „ni bolečin (namesto: bolečine), a polno je snov“ v „Nočnem psalmu“ (V) — in upajmo, da tudi začetek zadnje kitice v „Ledenih rožah“ (V), kjer je Župančičeva slika o vztočni pokrajini palm:

pod njimi pa beduini
trudni počivajo

doživela to-le svojevrstno metamorfozo:

Pod njimi pa bedni in
trudni počivajo.

V ostalih primerih ne gre za tiskovne pomote, ampak za izpremembe, ki so jih zagrešili izdajatelji čitank sami, pač z namenom, da besedilo popravijo. In presenetljivo je, v kolikih in kakih ozirih vse se jim je zdelo to potrebno. Če so izločili iz „Revije“ (V) mesto, kjer je balada ostarelega Aškerca označena kot „vdova ob živem možu“, je to z njihovega vidika končno še umljivo: zdelo se jim je neprimerno za šolo; seveda pa bi v tem slučaju bilo pravilneje, izločiti celo pesem, kajti brez označitve Aškerca je preveč okrnjena, da bi še mogla veljati za „revijo“, „pregled“ našega pesništva okrog l. 1910., kar bi po svojem nastanku in v smislu svojega naslova morala biti. Neumljivo in popolnoma neopravičljivo pa je, da so n. pr. v pesmi „Ciciban posluša očetovo uro“, ki so ji obenem izpremenili naslov („Otrok in ura“, V), črtali zadnji dve kitici, kakor da Župančič ne ve, kdaj in kako je treba pesem končati. In da niti njegovi metriki niso prizanašali! Ubili so ritem v prvi kitici kolednice „Na Jurijevo“ (II), ko so v 3. in 4. verz u začetni (v oklepaju dostavljeni) besedi izpustili, v zadnjem verz u pa (razprto tiskani) „za“ dodali:

Od hiše do hiše hodimo,
zelenega Jurija vodimo:
(on) pomlad v deželo prinesel je,
(vso) zemljo z zelenjem potresel je.
Zima, zima, hajd za peč
za celo leto leč!

Še bolj svojevoljno so „popravili“ „Barčico“ (II), kjer so v 3. in 4. kitici prvo vrstico razbili v dva dela in tako drugi polovici pesmi, ki bi morala imeti prav tako dve štirivrstični kitici kakor prva polovica, dali sledečo neorgansko obliko:

Tam za morjem,
za zelenim morjem,
tam so zlata polja,
pa za polji, za poljanami
tam šume lesovi.
Trije fantje,
tri je fantje mladi

nimamo domovja
ne družine, pa domovje naše
zdaj bo onkraj morja.

Da je s tem pesem, ki je naravnost zgrajena na enakomernem menjavanju petero- in trostopnih trohejskih verzov, metrično razrušena, pač ni treba dokazovati; zanimivo pa bi bilo zvedeti, čemu se je popravljalcem izprememba zdela potrebna. In čemu razne drobne „korekture“, kakor je n. pr. „Če sem kremen, se zaiskrim“ namesto pravičnega in vsebinsko tehtnejšega „raziskrim“ v „Geslu“ (V)? Ali slučaji, ko so posamezne besede bodisi vrinjene bodisi izpuščene? Čemu je n. pr. v „Kralju Matjažu“ (II) v jedrnati verz „Matjaž ob mizo udari srdit“ bilo treba vrvati „pa“? Čemu obratno v „Jerali“ (VIII) v verzih:

in sedel je na kanape
in zvil si je cigareto

črtati drugi „je“, ko vendar prav ta ponavljajoči se pomožnik nad vse nazorno izraža tempo dogajanja in gibčnost hudiča, o katerem je tu govor? In čemu in odkod se je vzel „si“ v naslednjem verzu „Revije“ (V), da zdaj šepa kakor z berglo:

Ti, žlahčič umerjeni — kaj tak zatôpljen si ves vase?

Za vse to človek prav tako zastonj išče zadovoljivega pojasnila kakor n. pr. za kurioznost, da jubilejni člankar v Prijatelju (1938, 59) slavno znane verze o štirih mejnikih citira tako-le:

Kaj z vami bo, mejniki štirje?
Celovec, Ptuj, Gorica, Trst?

Pojasnilo za vse to je samo eno: površnost, malomarnost, predvsem pa pomanjkanje spoštovanja do pesnikovega dela, pomanjkanje čuta za to, da je pesem (seveda resnična pesem — druge sploh tega imena ne zaslužijo!) živo rasel organizem, v katerem je vsaka, še tako neznatna podrobnost živ del celote in je zato nemogoče, karkoli na njej brez škode potvarjati. V umetnini ima enako kakor v življenju vse do zadnje potankosti svoj smisel in svoj pomen in kakor življenje v prirodi ne pozna nadomestkov, tako jih tudi ne pozna umetnost. Brezpogojna pristnost je za umetnikovo delo prav tako neizbežna, kakor je neizbežno, da služi resnici. V tem je njegovo poslanstvo. Zato imajo vsi, ki to delo kakor koli posredujejo, v dvojni meri dolžnost, da ga ohranijo čistega, pristnega in nepotvorjenega.

Pogosto in radi govorimo o kulturi naše knjige. Pozabljamo pa pri tem, da lepa tiskarska in knjigoveška oprema še zdaleka ni vse, kar je za pravo knjižno kulturo potrebno. Dokler celo delo takega iskatelja resnice, kakor je Župančič, tako malo spoštujemo, kakor kažejo navedeni primeri, tako dolgo do prave knjižne kulture še nismo prišli. Zato so se mi gornje opozoritve zdele potrebne, čeprav se na videz tičejo malenkosti.

Janko Glaser

Kako so Podlimbarskemu = Fr. Maslju = vzeli herojstvo

Leta 1913 je izdala Slovenska matica roman Frana Maslja „Gospodin Franjo“. Ko je izbruhnila vojna s Srbijo, je 5. IX. 1914 Deželno sodišče v Ljubljani spoznalo v vsebini romana veleizdajo (§ 58 c. k. z.) in ga zaplenilo. Ugotovilo je, da ima roman politično tendenco, da opisuje, kako je okupacija prinesla Bosni še večjo bedo, da slika grozno samovoljo oblasti, da skuša ščuvati domače prebivalstvo zoper ta oblastva, da povdarja tlačenje Srbov, da odobrava puntarska gibanja in tako „cika na to, da bi se odtrgala Bosna od Avstrije“.

Avstrijsko sodišče je imelo s svojega vidika prav. Roman je izrazito veleizdajniško delo. Kdor ga je bral, ta je kipel od sovraštva do Avstrije, si želel, da bi pripadla Bosna Srbiji, kamor po vsebini romana tudi sodi, in zavzel povsem stališče Srbov zoper Avstrijo. To smo izkusili takrat dijaki sami na sebi in javnost, pri kateri je roman žel velik uspeh. Da je imel pisec namen pokazati, da Bosna ne sodi pod Avstrijo, je dosti jasno razvidno iz romana, kakor je bil objavljen leta 1913. Kako pa je Avstrija imela s svojega stališča prav, se vidi, ako vpoštevamo novo izdajo „Gospodina Franja“ iz leta 1931 po Tiskovni zadrugi v Ljubljani. Sedaj vemo, da je dr. Fran Ilešič iz rokopisa črtal nešteto takih mest, ki še bolj očitno dokazujejo veleizdajalski namen pisčev. Naj navedem le dve mesti: „Vsi čutimo, da gre z Bosno navzdol v propast, ako si svoje usode ne določimo sami“. — „Ker pri Vas ni usmiljenja za Bošnjaka, treba nam zopet prijeti za puško in handžar“. Torej je „cikanje na to, naj se Bosna odtrga od države“ resnično.

Maselj-Podlimbarski je storil s tem revolucionarno dejanje, ki bo ostalo svetlo zapisano v jugoslovanski zgodovini.

Po prevratu, leta 1918, so se odprle ječe vsem veleizdajalcem, tekoča kazenska postopanja radi veleizdaje proti Avstriji so se ustavila. Veleizdaja je edini zločin, ki postane nekazniv in celo zaslužen, kadar uspe. Nikomur ni padlo na um, da bi bil za vse te veleizdajalce začel nov sodni postopek in tam dal po sodišču ugotoviti, da veleizdaje — ni bilo, ampak le, recimo, kritika, žigosanje sistema itd. Dejstvo, da se je ustvarila ona država, v katere korist se je veleizdaja izvršila, in da je propadla Avstrija, zoper katero je bila naperjena, je samo na sebi vzelo dejanju značaj kriminalitete.

Toda, kar nikomur, to se je zgodilo Franju Maslju, ko da ima še po smrti izpiti grenko kupo trpljenja! Namesto da bi objavili njegovo obsodbo in povedali, da si je upal avstrijski častnik tik pred vojno pokazati na pravi politični položaj na jugu in dokazati, da spada Bosna Srbiji — da je bil torej Maselj revolucionar kakor oni, ki so se s puško v roki obrnili proti Avstriji — je pa naše Kasacijsko sodišče v Ljubljani uvedlo izredno postopanje v varstvo zakona! Ugotovilo je, da Fran Maselj ni izvršil veleizdaje zoper Avstrijo, da je le „poljudno slikal življenjske razmere v Bosni“,

„neizprosno žigosal hibe upravnega sistema“ itd., da „je to le iskrena kritika ljudi in razmer“ in „da o kakem veleizdajniškem podjetju (zoper Avstrijo) ni najti v knjigi niti sence!“ Zato se **zablembe knjige prekličite!**

O ti žalostna slovenska preprostost! Le kaj je bilo treba te sodbe, če je bila v knjigi veleizdaja ali ne, tega preklica zablembe? Zakaj slovenski sodniki so s tem dosegli samo eno, vzeli so Masljo (na papirju le, seveda, hvala Bogu!) herojstvo. —

M. Šnuderl

Mirko Jelušič

je pisec romana „Cezar“, ki ga je leta 1931 izdala založba Hram v Ljubljani. Iz nemškega originala ga je prevedel Fran Albrecht. Delo je bilo vredno prevoda. Jelušič pa je za nas zanimiv. Njegov oče je Hrvat, mati sudetska Nemka. Rojen je bil leta 1887 v Pragi, vzgojen na Dunaju očitno hrvaški, ker ga je oče strogo ločil od nemških otrok. Iz Völkischer Beobachterja od 9. VI. 1933 vemo, da je Jelušič do izbruha vojne (1914) omahoval med očetom (hrvatstvom) in nemštvom. V **trenutku** — tako piše sam, — ko je oblekel uniformo (to je bila avstrijska uniforma in star je bil tedaj že 27 let! — op. pisca) je **našel pot**. Boriti se je začel za nemštvo. Ob prevratu je že bil na fronti, na kateri stoji sedaj (nar. socialistični). Vodilni jugoslovanski krogi so mu sedaj po posredovalcih ponujali zlate gore(!), on pa je skomignil z rameni in je rajši delil s svojim nemškim narodom stisko, revščino in sramoto. Jelušič pravi, da je sploh posebnost nemškega naroda, sprejemati vase može arijske krvi iz drugih narodnosti in navaja hugenotske emigrante, Savojskega princa, Chamissa, Stewarda, Chamberlaina in dr.

Zdaj je Mirko Jelušič uradni književnik nove Nemčije; nekam oficijozna založba „Die deutsche Kulturbuchreihe“ je izdala leta 1937 njegov roman „Der Löwe“, ki se pa verno družijo kvaliteti sedanje rajhovske knjižne produkcije.

Pojasnila k vsemu temu ni treba.

M. Šnuderl

Pregled glasbenega življenja v Mariboru v pretekli sezoni

Poročanje o glasbenem življenju v Mariboru je dokaj nehvaležen in neprijeten posel. Pri nas so glasbene razmere tako borne in glasbene prireditve tako redke, da v svitu resnice večkrat ne preostaja drugega, kakor kritizirati in tarnati. Resnica pa seveda v oči bode, zlasti še, če je bridka. V tem primeru prav gotovo žanješ zanjo vse prej kot hvaležnost. Pa je bilo tudi že na raznih mestih in ob raznih prilikah o tem toliko pisanja, da se mi ne zdi umestno znova isto ponavljati. Zatorej bi se v naslednjem ne hotel omejiti zgolj na poročila o važnejših glasbenih prireditvah preteklega leta, ampak bi navedel nekaj misli, ki bi utegnile v bodoče dvigniti naše glasbeno kulturno življenje, če bi našle pri poklicanih činiteljih dovolj dobre volje, da se uresničijo.

V Mariboru smo tudi v preteklem letu gojili vseh vrst glasbo, vokalno, inštrumentalno in opernogledališko, o kateri spregovorim v posebnem članku. Najbolje je še zastopana komorna glasba, ki se ji posvečajo naše priznane glasbene edinice in na tem področju v resnici tudi dosegajo dokaj velike uspehe.

V lanskem letu je prvič nastopil Mariborski klavirski trio, ki ga sestavljajo gg. dr. Roman Klasinc, priznani mariborski pianist, Taras Poljanec, ki se z uspehom uveljavlja na naših koncertih kot violinist, in Oton Bajde, čelist. Mariborski trio bogati naše glasbeno življenje s svojimi redkimi, pa zato resnimi in umetniško dovršenimi koncerti.

Enako pohvalno je v tej panogi omeniti Brandl trio, ki si je s svojimi umetniško dovršenimi nastopi pridobil že evropski sloves.

V inštrumentalni glasbi so se uspešno uveljavili tudi mariborski orkestraši, združeni na simfoničnem koncertu Glasbene Matice v Mariboru. Vendar so takšne prireditve zelo, zelo redke; se pač čuti pomanjkanje rednega in sistematičnega dela. Ko bi bila ustvarjena podlaga za urejeno delovanje takšnega ansambla pod stalnim spretnim vodstvom, bi bili možni sijajni uspehi.

Pomembno mesto zavzema v našem glasbenem življenju vokalna glasba. To poglavje ni posebno razveseljivo. Celotno vrsto zborov imamo v Mariboru. Pa če prelistamo kroniko lanskih vokalnih koncertov? Kako malo, bore malo! Nikakor nočem odrekati našim zborom dobre volje in velike prizadevnosti! Saj se udeležujejo na raznih koncertnih prireditvah. Toda pri vsem tem ne pride do izraza tisti na znotraj čili in zdravi organizem, ki s svojo dejavnostjo spontano sili na plan, da se uveljavi in manifestira. Pevsko društvo „Jadran“ je pokazalo s svojim koncertom res več agilnosti in napredka, pa na žalost spet preživlja krizo — kakor čujemo — vsled menjave pevovodje.

Pričujoče vrstice so torej napisane zgolj v korist stvari same in v srčni želji, da si z odkrito besedo in z dejansko podporo priskočimo po svojih zmožnostih drug drugemu na pomoč.

Kot enega najtehtnejših razlogov za to mrtvilo posebno radi navajamo popolno nezanemanje publike, ki čestokrat dopusti, da zbori pojo malodane sebi in obširni, a prazni unionski dvorani. Prirejanje kakršnihkoli domačih koncertov v večjem obsegu je torej dejansko tvegana stvar. Toda: pogledjmo pa na primer našo opereto! Kaj ni redno pri sleherni operetni predstavi gledališče polno? Za takšno plehko duševno hrano pa ni nobenega izgovarjanja na krizo, iz česar sledi, da ima publika še vedno denarja dovolj za tisto, v čemer ima svoj osebni interes. Samo to je žalostno, da so njene zahteve prav takšne, kot so bile zahteve rimskih množic, ki so klicale: panem et circenses.

Velik del krivde za takšno mentaliteto nosijo naše glasbeno kulturne ustanove, ki si vse do danes niso znale in mogle vzgojiti dostojne publike in ji vcepiti vsaj v nekih skromnih mejah pravega okusa ter estetskega čuta. Naši javnosti je torej nujno treba v tej smeri glasbena vzgoja.

Že dolgo sem iskal primerne prilike, da bi pred poklicane činitelje spravil neko misel, ki se mi zdi zelo važna in učinkovita: naj bi se našla neka primerna ustanova, ki bi sistematično skrbela za resnejšo glasbeno vzgojo širših plasti naše javnosti. Nudila naj bi v periodičnih ciklih, morda na glasbenih matinejah ali glasbenih večerih, sistematičen in nazoren pregled vseh vrst glasbenih umetnin, inštrumentov, način glasbene reprodukcije itd. Pri tem bi imeli nešteti naši talenti priliko pokazati v najrazličnejših smereh svojo glasbeno dovršenost, bodisi v poljudno strokovnih razlagah, ki naj bi spremljale vsakokratno takšno prireditev, bodisi v najraznovrstnejših glasbenih nastopih. Tako bi na primer lahko v enem ciklu obdelali in zainteresirani javnosti predstavili razne inštrumente, njih pomen in barvitost; v drugem, recimo, razne oblike glasbenih umetnin — kako tuja je javnosti n. pr. inštrumentalna, zlasti komorna glasba; ker pač vsled nerazumevanja ne doume njenih vrednot.

Trdno sem prepričan, da bi slične prireditve obrnile nase vso pozornost ne le mladine, ampak tudi javnosti vseh slojev in starosti. To bi bila brez dvoma ena izmed uspešnih poti k razumevanju glasbene umetnosti.

Zgoraj sem že namenoma poudaril, da se naši zbori boje pri koncertih finančnega in moralnega poloma, ker si ne upajo za svoje prireditve napolniti vprav unionske dvorane. Vprašajmo se odkrito, če ni v tem tudi nekaj megalomanije!

Zakaj bi se zbori vendar raje ne omejili v svojem delokrogu, ko vendar vidijo, da tako nič ne dosežejo? Maribor premore dovolj manjših dvoran, ki bi vsestransko lahko zadovoljile in ki bi jih niti zdaleka ne bilo tako težko napolniti. Popolnoma sem preverjen, da bi tako zasnovane koncertne prireditve uspele. Le nuditi bi bilo treba res nekaj na njih! Pa ne vem, odkod to, da si ne znamo pri naših zborih najti primerne glasbene literature. Večkrat iščemo in tipamo, pa se nič pravega ne posreči. Zato so se pa ljudje naveličali takšnih koncertov, ki jim ne nudijo, česar si žele in česar od njih pričakujejo. Pa je vendar tudi današnji človek v tej zmaterializirani dobi tako dostopen za lepo pesem, ki privre iz srca in seže neposredno do srca! In imamo na drugi strani dovolj, prav dovolj primerne glasbene literature, tudi sodobne, primerne za boljše in šibkejša zbore! Samo seči je treba po nji! Zbori bi se morali tudi zavedati, da je pravzaprav njihova dolžnost, da predstavijo javnosti naše mlade in sodobne umetniške sile ter jim s tem pomorejo do priznanja. Čudim se tudi, zakaj noben zbor ne sledi na primer vzoru Akademskega pevskega zbora iz Ljubljane in nam ne zapoje naše prelepe narodne pesmi, bodisi v najpriprostejši bodisi v

umetni harmonizaciji, vsekakor pa seveda v pristni, nepopačeni obliki! Kako vprav v naši dobi ljudje s hvaležnostjo sprejemajo našo narodno pesem! In obdelati ter predstaviti bi jo bilo mogoče z najrazličnejših vidikov. Koliko je v vsem tem prilike za sistematično in hvaležno delo!

Pa še eno naj omenim! Občudovati moramo pravzaprav naše zборе in pevce, da imajo še sploh kaj veselja in skupne zavesti. Kajti razumljivo je, da bomo pevca navdušili za redno in resno delo le pod tem pogojem, če mu bomo dali priliko, da bo na koncertnih nastopih pokazal rezultat svojega dolgotrajnega truda, pa da bo tam dal izraza in duška svojemu navdušenju za lepo pesem. V tem je rešitev iz mrtvila naših zborov! In če bi se zadovoljili sprva z manj obsežnimi programi, če bi bili v izbiri spočetka tudi nekoliko skromnejši, bi se po moji sodbi v manjšem okviru dali doseči moralno in gmotno veliki uspehi in bila bi dana tem večja oziroma sploh edina možnost za napredek in plemenito medsebojno tekmo. Saj bi bilo neprimerno lažje prirediti dva ali tri, recimo, manjše pevske koncerte kot pa enega z vsem orkestralnim aparatom, ki „ne nese“ in na koncu tudi ne prinese zaželenega uspeha.

Tu bi torej po mojem mnenju morali zastaviti vse svoje delovne sile in pomagati našemu glasbenemu življenju iz zastoja in krize!

Božidar Bajuk

O C E N E

Silvin Sardenko: **Izbrane pesmi**. I. zvezek. Založila tiskarna Brata Rode & Martinčič v Celju. Strani VIII + 54.

Namen najnovejše pesniške zbirke Silvina Sardenka je označil Ivan Pregelj v uvodu, ki ga je napisal „ob 40 letnici književnega delavca 1898—1938“, s temile besedami: „Z zbirko ‚Materi‘ pripravlja (pesnik) izdajo svojih izbranih pesmi, ki naj strnejo delo štiridesetletnega književnega delavca od pričetka do današnjih dni.“ Vendarle pa se to ne ujema popolnoma s pesnikovo izjavo (Obiski, 132), češ da so bile njegove prve pesmi tiskane „prav za prav že v Vrtcu l. 1895“, prav tako pa tudi ne z Grafenauerjevo trditvijo, da se je to zgodilo „še l. 1899.“ (Kratka zgodovina slovenskega slovstva, 297).

Nobenega dvoma ni, da pomeni Silvin Sardenko — psevdonom Alojzija Merharja — izrazito pesniško ime v našem slovstvu. Njegov pomen je zlasti v tem, da je izročilo naše racionalistično in didaktično verske poezije približal modernemu čustvovanju in izrazu ter tako ustvaril — po Gregorčiču in Medvedu — nove možnosti za razvoj slovenske religiozne pesmi. Vendarle pa so mnenja o njem zelo različna: medtem ko ga nekateri primerjajo celo z Župančičem, mu drugi odrekajo sploh vsako pomembnost za zgodovino našega slovstva. Kajpada sta obe sodbi močno pretirani ter dokazujeta samo, da pesnikovo delo še vedno čaka pravilnejše in pravičnejše ocene. Zato smo že dolgo čutili potrebo, da bi nam

avtor sam ali kdo drug podal izbor njegovih najznačilnejših in najboljših del. Z njim bi nam resnično ustregel, in to bi bil tudi najuspešnejši način, da spoznamo resnično vrednost pesnikovega ustvarjanja. Žal se je avtor odločil za drugo pot: da nam pokaže v prvi vrsti množino svojega dela, ki naj ga predstavi vrsta zvezkov njegovih izbranih pesmi.

Kot prvi zvezek v tej seriji je izšla zbirka z naslovom „Materi“, ki prinaša sicer še neobjavljene pesmi, a je bila po pesnikovi izjavi osnovana že v letih 1912–13. Kakor pove že naslov, je zbirka zamišljena kot vrsta pesmi z enotnim osrednjim motivom ter „vsebuje in stopnjuje pomen materinstva v domačem, družabnem in svetovnem pogledu“, kakor pravi pesnik sam v Pojasnilu. Temu naj bi odgovarjala tudi razdelitev na tri cikle: Moji materi, Tvoji materi in Božji materi. Drugi ciklus se nanaša na Kreka in njegovo mater.

Priznati moramo, da je pesnikova zamisel sama po sebi lepa ter da kaže smisel za monumentalne načrte. A prav tako je nedvomno, da nobena ideja ne more živeti v poeziji le kot abstraktna logična ali shematična vrednota, ampak je umetniško pomembna le v toliko, kolikor je življenjsko pristna in prepričevalna. Takoj naj povem, da me je pričujoča zbirka v celoti razočarala, čeprav so nekatere pesmi in posebno posamezni odlomki res lepi ter pričajo o pesniku, kakršnega poznamo iz Sardenkovih najboljših pesnitev.

Ciklično ustvarjanje, ki je za Sardenka tako zelo značilno in se razodeva na videz kot njegova moč, je hkrati tudi slabost njegove poezije. To čutimo še prav posebno ob pričujoči zbirki, ki vobče razodeva bolj negativne kakor pozitivne strani Sardenkove lirike. Pesnik nam je sicer v vsakem izmed omenjenih treh ciklov dal nekaj primerov pristranske poezije, pesmi, ki so se rodile iz toplega osebnega doživetja ter tudi oblikovno kažejo neprisljenost. Taki lepi čustveni in estetski utrinki, podobni drobnim, tihim lučkam, so zlasti nekatere pesmi iz prvega in drugega cikla (n. pr. Iz tihe samote, Čez dobrave, Novo in staro, Osmi oktober. Žal ni veliko pesmi, ki bi jih mogli priznati v celoti in brez pridržka; več je takih, ki vžgo le s posamezno podobo, stihom ali celo kitico. (Prim. zlasti pesmi na straneh 4., 26., 32., 35., 37.). Po večini pa se čuti pomanjkanje osebno doživetih snovi in hlastanje za motivi, kar je deloma posledica avtorjeve verzifikatorske spretnosti, deloma pa ga zavaja v to prav zamisel cikličnega ustvarjanja.

To se posebno dobro vidi pri tretjem ciklu z naslovom „Božji materi“, ki ni nič drugega kakor parafraza zdravamarije. Tako je število pesmi, ki so vrhu tega vse zamišljene v stalni obliki soneta, že vnaprej določeno, najsi pesnikovo doživetje to nujno zahteva ali ne. Posledica tega so večkrat prisiljenost, razumskost in formalizem. Za način Sardenkovega pesniškega ustvarjanja je na primer silno značilen in hkrati poučen sonet „Mati božja“ (str. 43), v katerem ne čutiš niti najrahljčjšega srčnega utripa ali osebnega odnosa do predmeta, ki ga nam skuša pesnik približati zgolj asociativno in refleksivno. Namesto osebnega religioznega čustvovanja ali vsaj meditacije nam avtor pripoveduje, kako je slikar Layer upodobil sliko Pomočnice na Brezjah, nakar sledi didaktičen konec. Sodim, da taka zastranitev (isto velja za sonet „Ob smrti uri“) ruši notranjo enotnost zasnovanega cikla, ki naj bi bil pesnikova molitev zdravamarije, razen tega pa tak epski način obnove nekega dogodka nikakor ne more biti nadomestilo za pravo liriko. Toda za Sardenka je sploh značilno, da rajši podoživlja kakor doživlja in ustvarja ne iz notranjega nemira oziroma gledanja, ampak se mu ob podobah iz narave, iz knjig ali iz umetnosti porajajo vedno novi motivi. To je pglavitni vzrok, da v njegovih pesmih tolikokrat pogrešamo neposrednosti ter da je marsikaj

prisiljeno, hladno in izumetničeno. Če primerjamo njegove sonete s Prešernovimi, se nam pokaže bistven razloček ravno v tem, da je Prešernova pesem združitev podobe in čustva, medtem ko gradi Sardenko na primerjavi podobe in misli.

Ta osnovana poteza racionalističnega esteticizma je vidna tudi v slogu, za kar je najboljši dokaz, da se celo smisel pesniške metafore skoraj vedno more razložiti le razumsko. Sicer pa je pesnikov izraz v tej zbirki vobče precej stereotipen. Za zgled naj navedem samo rabo ukrasnega pridevka „zlat“, ki se posebno velikokrat ponavlja, tako da beremo: mati zlata, zarja zlata, zor zlat, Kristus zlati, zlati majnik, zlate strune. Semkaj spada nedvomno tudi „kist“, ki ga pesnik še zmerom rabi, dasi beseda niti slovenska ni. Pa tudi drugače je v zbirki nekaj jezikovnih trdot, kakor oblike: vodina, matrnji, izžarjeva in podobne. Prav tako moti mešanje pripovednega (historičnega) sedanjika s preteklim časom.

Uvod, ki ga je napisal v zbirko Ivan Pregelj, je sicer zadosti informativen, vendar po obliki, ki je preveč šolska ali boljše premalo esejistična, ne ustreza dobro namenu lepe knjige. Prav tako ni popolnoma zanesljiv v sodbi, ki je resda tehtna, a prehaja tu in tam že kar v panegirik.

France Vodnik

Fran Ramovš in Milko Kos: **Brižinski spomeniki**, Ljubljana 1937. Akademski založba.

Prof. dr. Fran Ramovš in prof. dr. Milko Kos sta izdala pri Akademski založbi v Ljubljani Brižinske spomenike z uvodom, paleografskim in fonetičnim prepisom, prevodom v knjižno slovenščino in faksimilom fragmentov.

Uvod, ki je skupno delo obeh znanstvenikov, je izsledek (rezultat) vseh znanstvenih prizadevanj okoli teh znamenitih spomenikov od 1807. l. dalje, ko so bili prvič oznanjeni v Neuer literarischer Anzeiger, München, št. 12., predvsem pa temeljitih razprav slovenskih učenjakov iz zadnjih let (R. Nahtigal: Freisingensia I. in II. v Čas. za zgod. in narodopisje XII, Maribor 1915; Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov, Čas. za slov. j., knjiž. in zgodovino I, Ljubljana 1918; M. Kos: Paleografske in historične študije k freisingim spomenikom, Čas. za slov. j., knjiž. in zgod. IV., Ljubljana 1924; F. Ramovš: O jeziku v brižinskih spomenikih, Čas. za slov. j., knjiž. in zgod. VII., Ljubljana 1928; Ivan Grafenauer: Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov... Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 13 (1936).

V rokopisnem zborniku „codex lat“ 6426 državne knjižnice v Münchenu so tudi trije slovenski teksti, ki jih imenujemo brižinske spomenike, kajti zbornik je bil do l. 1803. v mestu Freising na Bavarskem kot last ondotne škofijske cerkve. Vsebina slovenskih tekstov je liturgično homiletičnega značaja. Prvi obsega splošno spoved in se začne z besedami: Glagolite ponaz redka zloueža (Govorite za nami teh malo besed), drugi je opomin k pokori in spovedi in se začne: Ecce bi detd naf nezegrefil (Če bi naš praded ne bil grešil); tretji pa je po vsebini spovedni obrazec in spada k prejšnjemu opominu; začne se z besedami: Jazze zaglagolo (Jaz se odpovem).

Spomeniki, katerih prvega je napisala ista roka, ki je napisala v zborniku še nekatere latinske tekste, drugega in tretjega pa ista roka (plemeniti klerik Ruodharius), ki pa je različna od roke, ki je spisala prvi spomenik, so pisani v tisti knjižni minuskuli, ki se je v stoletjih po Karlu Velikem razširjala in uveljavljala v

srednjem in zapadnjem evropskem kulturnem območju povsod, kjer so pisali z latinskimi črkami (Uvod, 6). Paleografska analiza pa je točno ugotovila, da so bili napisani četrto stoletja pred in četrto stoletja po letu 1000. Še več: prof. dr. Kosu se je posrečilo dognati, da so bili slovenski teksti vpisani po l. 972. in sicer drugi in tretji pred l. 1022—1023, prvi najbrž še poprej, na vsak način pa nekako pred l. 1039.

Ti slovenski teksti so služili članu freisinške cerkve pri izvrševanju dušno-pastirske službe med Slovenci. Po vsej priliki, kakor ugotavlja dr. Kos, so bili namenjeni za duhovnika na obširnem ozemlju freisinške škofijske cerkve na Lurnfeldu blizu današnjega Spittala in v porečju rek Möll in Lieser; ti zgornjekoroški predeli so bili namreč takrat s Slovenci razmeroma gosto naseljeni. Slovenski brižinski spomeniki pa niso prvopisi, marveč prepisi. Predloge zapisov, ki so tudi mogle biti samo prepisi še starejših predlog ali prvopisov, niso ohranjene. „Prvopisi pač ne bodo dosti mlajši od prvih časov pokristjanjevanja Slovencev in morejo segati v prvo polovico 9. stoletja, vsekakor pa v meje tega stoletja“. Brižinski spomeniki nam torej pričajo, da je bila slovenska beseda napisana že v 9. stoletju.

Kako so brižinski spomeniki nastali? „Državni zakon Karla Velikega je sklepe in zapovedi aachenskega škofovskega zbora uzakonil, od duhovnikov se je zahtevala poglobljena vnema, od vernikov očenaš, glavni krščanski nauki, izpričevanje vere in pravilno opravljanje spovedi. Zato so v ti dobi nastali različni latinski in nemški spovedni obrazci in po teh si je neki nemški duhovnik, ki je bil za dušnega pastirja med Slovenci in se je že prav dobro slovenščine naučil, priredil slovenske tekste, ki jih je potreboval“. (Ramovš, Uvod, 8; glej k temu predvsem: Ivan Grafenauer, Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov...). Ramovš trdi, da kake ožje, že literarne zveze med brižinskimi spomeniki in starocerkvenoslovenskimi teksti, ki so jih uporabljali Metodovi učenci v slovenski Panoniji, doslej ni bilo mogoče dokazati.

Jezik brižinskih spomenikov je živi govor tedanjih Slovencev. Ni enoten, kar vse govori za to, da gre za prepise. Poleg oblik, o katerih vemo, da jih je imela praslovanščina in jih je podedovala tudi prvotna slovenščina, nastopajo tudi že oblike, ki so slovenska jezikovna novost. Iz tega, pravi Ramovš, moremo zaključiti, da je bil ali jezik prav v štadiju, ko je analogična oblika izpodrivala, a še ni izpodrinila stare oblike, ali pa, da je pisec iz predloge, prej napisane in zato s starejšimi oblikami podane, včasih prepisal tako staro obliko, ki jo je drugače nadomestil z mlajšo živo, ki jo je sam slišal in govoril (Uvod, 11). Jezik v brižinskih spomenikih kaže v vseh svojih značilnostih izrazite začetne slovenske poteze, s katerimi se je slovenščina pričela pretvarjati v samostojno slovensko jezikovno obliko (Uvod 12, podčrtal jaz).

V Uvodu na str. 12.—15. podaja nato Ramovš karakteristiko jezika v brižinskih spomenikih. V točki 8. (str. 14) pravi, da kakih izrazitih slovenskih dialektičnih potez v jeziku briž. spomenikov še ni najti. Ker pa so bili ti teksti v rabi na Koroškem, je tudi govor bil na Koroškem doma, saj so nekateri pojavi v njem res taki, kakršne imajo še danes koroški dialekti. Tudi besedni zaklad teh spomenikov je še danes vsem Slovincem domač; le nekaj besedi, pravi Ramovš, bi ne poznal iz knjižnega jezika, a v dialektih najdeš tudi to ali vsaj kako izvedenko. —

Akademsko založba je poskrbela za vzorno izdajo brižinskih spomenikov. S tem je storila veliko kulturno dejanje: v lepi opremi je dala slovenski javnosti prvi zapis slovenske besede, ki nam je ohranjen.

Ivan Dornik

